

Ազգ

13 ՄԱՅԻՍ 2016 ՈՒՐՔԱԹ 18(5418)

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԹՅԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

Գերմանական մշակույթի գործիչների պահանջը Մերկելից եւ Բունդերաֆից՝ Հայոց ցեղասպանության ճանաչում

Գերմանական հեղինակավոր «Ռի ցայթ» թարթերականը մայիսի 11-ի առցանց արբերական հրատարակել է գերմանական մշակույթի գործիչների բաց նամակը՝ ուղղված կանցլեր Մերկելին եւ Բունդերաֆին: «Կառավարությունը լիքի վերջապես ցեղասպանություն անվանի հայոց դեմ թուրքալի կասարածը», ձեռնարկել են նրանք, զուգահեռ նշելով մյուս դասերը օրենսդրից՝ համադասարան բանաձեռի ընդունում առաջիկայում՝ հունիսի 2-ին հայտարարված նիստում: «Պակտագրեք, աղոթում եմ Գերմանիայում եւ Գերմանիայում ուրազվում է, սա նույն արարի շարունակություն չէ», հարցնում են նամակի հեղինակները՝ Դեզդերնի սիմֆոնիկ կառավարիչ Մարկուս Ռինդը, կոմպոզիտոր, կիթառահար Մարկ Սիմանը, որ սերում է թուրքահայ մորից եւ գերմանացի հորից, ռեժիսորներ Ֆաբի Լիֆինը, Ալյուն Բադենսոյ-Պեցոլը, հայ եւ հրեա ծնողներից սերած Նուրհան Դավիթ Կալիսը, գրող Դոդան Ահանլին, Ամելի Դոյֆհարը, Սախունիայի երկրամասային գրադարանի գլխավոր սնտեն թոմաս Բյուրգերը:

Օրերի Հեծ

Ճանադարհ սվեֆ նրանց

Բորիս Պաստեռնակն իր նշանավոր «Դոկտոր ժիվագո» վեպի անգլերեն հրատարակության առաջաբանում աս յուրօրինակ բացատրություն է տալիս զարմանալի թվացող այն երևույթին, թե այդ ինչդեռ դասադարձ, որ ամենեւին էլ ոչ միասնական, իրավագուրկ, սանջված ու սոված սովեական ժողովուրդը երկրորդ համաշխարհային պատերազմում կարողացավ միահամուռ դիմակայել ֆաշիսական Գերմանիային ու ջախջախել նրան. դասերազմը այն բացառիկ առիթն էր, ասում է մեծ գրողը, որ սովեական ժողովուրդը վերջապես իրական մասնակցություն ունենար երկրի եւ աշխարհի ֆաղափականությանը:

Մեր դարագայում դժվար է, եթե ոչ անկարելի, զուգահեռներ անցկացնել վերելի եզրակացության եւ Արցախյան մեր դիմակայության միջեւ՝ մասշտաբներն ու դասերազմներն են խիստ տարբեր: Այնուամենայնիվ դասերազմային այդ մեկնաբանությունը հուշումներ ունի աղբյուրի առաջին սասնորյակի համաժողովրդային մեր ոգորումների, համագոյային ոգեւորության հետ, երբ առաջնագծերում մեր՝ դեռեւս մարտական մկրություն չստացած զինվորն ու կրսեր սղան եւ անմիջապես նրանց օգնության հասած փորձառու մարտիկները փաստորեն ազգային, ֆաղափական, դեռեւս ինքնառաջադրանք կատարեցին փառավոր կերպով, արյուն ու կյանք, բովանդակություն եւ իմաստ տալով մեր գոյության: Մեկ անգամ չի ասվել, որ նրանք, գոնե նրանց մեծամասնությունը, գալիս է մեր երկրի համես կամ հագիվ ծայրը ծայրին հասցնող խավերից, այսինքն ազգաբնակչության մեծամասնությունից. նրանք մեր երկրի լուսանցայնացված (մարզիմարտական), արհամարհված, անսեպած խավերի գավակներն են ու ներկայացուցիչները, որոնք ֆաղափական կարեւորագույն գործ կատարեցին ու թերեւս անգիտակցաբար, ըստ դասերազմային տեսության, առիթ ստացան իսկական ֆաղափականության մեջ մտնելու, ինչից զրկված էին առիտարակ-վկա սեղական ու համադասական ընթացությունները:

Այս դասերազմի հիշեցի մեր ռամկավար ընկերներից մեկին, որ 2008 թ.ի խորհրդարանական ընթացություններից հետո, երբ ուղիղ եթերում հեռուստալրագրողի հարցին, թե ինչո՞ւ ժողովուրդը բավարար ձայն չսվեց ՌԱԿ-ին խորհրդարան անցնելու, սրամտորեն ու սարկազմով դասասխանեց. «Բայց ի՞նչ կադ ունի ժողովուրդը ընթացությունների հետ»:

Իրոք, ամեն տեսակի ընթացություններում, համայնաբանին, ֆաղափային թե համադասական, ժողովուրդը զրկված է եղել իր հավափական կամըր թելադրելու իրավունից: Զվեարկել է մեկին, ընթացել է ուրիշը: Նրան միտ դասել են իսկական ֆաղափականությունից հեռու: Իշխանայնամբը, նրան սղասարկող ու նրանից օգսվող սգրուկների ու գորբաների ջուրը, ներառյալ սնեսական ամեն մի նախաձեռնության հետ փայ մսնող զինվորականներն ու չինովիկները, առավել՝ օրենի դասերազմ բոլոր կարգի անօրենները, ֆաղափայիններն հեռու են վանել կառավարման եւ ինքնակառավարման համակարգերից, մինչ ընդդիմադիր կոչվածները այդ ֆաղափայինների մեկ այլ մասին օգսագործել են իրենց դեմքերի համար ու դեն շորսել: Նրանք մնացել են լուսանցներում, ոմանք ընթացակառու են վերցրել, ուրիշներ վախեցել են զրկվել խեղճուկ աշխատակարծից, ու սակավին ուրիշներ՝ դարգաղեւ փեարկել են ոսքով...

Իսկ իմա, աղբյուրի դասերազմ փորձությունից հետո, դարգվում է, որ լուսանցայիններին ու նրանց ողիներին է վիճակվել դեռական-ֆաղափական գլխավոր դերակատարությունը: Դերակատարություն՝ որը նրանք կատարել են ամենայն դասերազմայինությամբ, խիզախորեն, ինքնագոհությամբ: Ուսի նրանք այսուհետ չեն կարող լուսանցներում մնալ, նրանք այսօրվա մեր դասերազմներն են գրում, նրանք մեր աղազան են կերտում:

Վերադարձեմ նրանց մարդկային ու ֆաղափային կան իրավունիները, գուրգուրացեմ, հարգեմ նրանց: Ծանադարհ սվեֆ նրանց:

ՀԱՅՈՒ ԿՎԵՏԻՔՅԱՆ

ՄԱՐԻԵՏԱ ԽԱԶՍՐՅԱՆ

Պասերազմը բացառյալն է ոչ միայն մարդկանց մեջ մնջող նախասերծ մարքությունն ու մարդկային էության առիմնող հասկանիւների փունջը, այլեւ բացում է հասարակության մեջ առկա ողջ կեղծն ու աղբը, ծակուծուկերից դրանք հանում ջրի երես: Աղբյուրի սխարմների դասերազմները մենք իմա էլ կարդում-դասում ենք մեք սրտող, հոգարս սխարմամբ, բայց զոփվածների կիսա մնացած ու վիրավորվածների այլեւս անդարձ փոխված կյանքերի դիմաց մենք ունենք հասարակության իրարմերծ դասեր. ամենաթանկ բանը՝ կյանքը՝ հողը եւ ընկերը կյանքը փրկելու ծառայեցած երիտասարդի կերպարի դիմաց՝ արմենչիկների ցելոֆանով բաժանված ու «փիառված» օգնության ցուցադրություն, ազնիվ հայացքով, անձնվեր ու նիհար զինվորի դիմաց՝ կես կիլոյանց ոսկե շորան վզին հարցազրույց սվող երկու ցեմներանց զեներալ, որի խոսքը հայերմասիրության մասին մի դաս ծաղրանկար է հիւեցնում: Աղբյուրի գեներալներից հարցազրույց վերցնելիս դասերի գեղագիտական, ըստ այդմ էլ՝ հոգեբանական ազդեցության մասին չի կարելի չմտածել: Եւ ընդհանրադաս, փչ կերեք, հարգելի գեներալներ, դուք, կարելի է ասել, հանրային մարդիկ եք, եւ սանելի կերպար ունենալը դասարաղի է: Իրերի ներկա դրությունը չհանդուրծելու հեղադասերազմյան ազ-

Պասերազմի բերած ոսկին ու սիդար

դակներին զուգահեռ՝ խաղ թելադրող հասկանների համար կարծես ոչինչ էլ չի փոխվել, նրանք փորձում են աղբել այնդեռ, ինչդեռ դասերազմից առաջ էին աղբում. Ազգային ժողովում սասնյակ միլիոն դուլարանց նոր վարկեր են հասարտում՝ ավելացնելով ամեն մեկիս դասերը (թեկու՞՞ բարի նդասակներով, է, որեւէ վարկ չար նդասակով վերցվել է), օլիգարխները նույն հանգստությամբ, մի փչ «մուծվելով» բանակի համար՝ շարունա-

կում են նույն կերպ, առանց խաղի կանոնների, ֆամել իրենց միլիոնները՝ կենս գոհեր մասուցելով հանրությանը (ինչդեռ Սիհրան Պողոսյանի դեմքում է), մնացածները գրկիները ֆա՞՞ իրենց բանին: Պեսական կառույցները նույն կերպ չեն սահմանափակում իրենց ախորժակը ո՞չ «փիառվելիս», ոչ շոյալ սղասարկվող ծառայություններից օգսվելիս, ո՞չ էլ նոր «ասկասների» աղբյուրներ որոնելիս: ➔

ԱՂԱԿԻ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Նախագահներին կարծես հանդիմում է դասերազմը, այն էլ՝ հաջորդ իսկ շաբաթ

Դիվանագիտական հասկացություններն ու ձեռակերպումներն ավելի հաճախ այլ բան հայտարարելու, այլ բան նկատ ունենալու տարբերակով են օգսագործվում, թեւ հսակ է, որ գիտելիքի ու հնարությունների մեծ դասեր հարկավոր չէ, այդդեռ կոչված, սղոդասկերը հասկանալու համար, հասկադեք երբ ժամանակի ընթացում դարգ համեմատությունն անգամ ի ցույց է դնում դիվանագիտական, առավել եւս միջնորդական առաքելությամբ կառույցների բառադասերի բուն նշանակությունը:

ԵԱԳԿ Միմակի խմբի համանախագահներ Ջեյմս Ուորլիքը, Պիեր

Ենդյուն եւ Իգոր Պոդոլը երեկ հանդես են եկել հայտարարությամբ՝ մանուկի հաղորդագրության տարբերակով: Եվ եթե սովորաբար նման հաղորդագրությունները նախ հանդիմումների ու ժամանակագրությանն ակարագրություն են դասերազմային, աղա մայիսի 12-ով թվագրված հայտարարության մեջ համանախագահները նախ եւ առաջ մնում են լիովին հավասարիմ դարբաղյան հակամարտության տեսական կարգավորման միջնորդական առաքելությանը: Չեսարփրական է, որ սա հասուկ ընդգծմամբ է մասուցվում, ասել է, թե դժվար հասկացողների համար ԵԱԳԿ Միմակի խմ-

բի համանախագահները եւս մեկ անգամ շեշտում են իրենց առաքելությունը կատարելու վճռականությունը:

«Վերջին բռնությունների եւս աման գծի երկայնքով լարվածության մեղմացման հրատարության լույսի ներքին մեք գսնում ենք, որ Չայասանի ու Աղբերջանի նախագահների հանդիման ժամանակը եկել է», ասվում է հայտարարության մեջ, հավելմամբ, որ համանախագահող երկրների՝ ԱՄՆ-ի, Ֆրանսիայի եւ Ռուսասանի արագործնախարարները արդեն դասարտ են նդասել այդ հանդիմանը հաջորդ շաբաթ Վիեննայում: ➔

Գիշերային կացնահարության թուրքական ավանդույթը

Հայ երգի Հայրիկը

Ինչո՞ւ հեռացավ վարչապետ Դավիթ թողուն

էջ 7

էջ Ա

էջ 11

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶՍՏՅԱԼ

Արդի ամսվա առաջին չորս օրերի ընթացքում Ադրբեջանի ծավալած ագրեսիայից անմիջապես հետո Հայաստան այցելելը սխոր փորձառություն էր (եւ է նաեւ հիմա)՝ միաժամանակ համըրուցնել եւ ճնշող: Մարդկային կորուստները ցավալի էին եւ անտապալի: Հայաստանը ինքն իրեն բավական երկար ժամանակ հանգստացրել էր, որ իր ժամադրության սակ ունի առաջնակարգ զենքեր, մինչև հարեւան Ադրբեջանն իր նավթադաշտերով Ռուսաստանից եւ Իսրայելից գնում էր սեխնոլոգիադաստեղծ անտեսարդիական հագեցվածությամբ զինատեսակներ: Զառույթ «բլիցկրիգ» ընթացքում իսրայելական անօդաչու հարվածային դրոնները անտեսանախաբել զենքեր դարձան: Այն փաստը, որ դրանք կարող էին հեռակառավարվել Իսրայելում սեղական ռազմաքաղաքներից, նշանակում է, որ ագրեսիան կարիք չունեին դրանց օգտագործման երկրակների յուրացման համար հասնել դասընթացների հետեւելու:

թյունների գործընթացի, որը մինչ օրս ոչ մի բեկումնի արդյունք չի սվել: Հայկական կողմը հստակեցրեց, որ բանակցությունները չեն կարող շարունակվել այնքան ժամանակ, որ ագրեսիան չեն դադարեցրել հարձակումները ինչպես ռազմաքաղաքային շրջանում, այնպես էլ Հայաստանի տարածքում:

Պարզվեց նաեւ, որ հայկական կողմը դայիմա եւ 1980-ական թվերի հնացած զենքերով: Այս բացահայտումը թեմայեց նաեւ խոսակցությունները բանակի բարձրաստիճան ղեկավարության բանկային հաշիվների, գործարարական գործունեությունների եւ տալանների բնութագրողությամբ վերաբերյալ: Նման խոսակցությունների առաջին առեւտրու համար նախագահին իրենց մասնակցությունից ազատեց մասնակցության նախարարության երեք բարձրաստիճան վարչության ղեկավարներ՝ բանակի մյուս քննարկական ապահովման եւ կադրի կառավարման բնագավառներում մասնակցությունները:

Հակառակ զինատեսակների անհամաչափությանը, սակայն, հայ-

դյունավետ կլինի այն ժամանակ, եթե կացությունը Հայաստանում կտրուկ չբարելավվի: Ինչքան ժամանակ կարող է հայրենասիրությունը դիմադրել թշվառությանը, գործազրկությանը, համայնքում անարդարությանը եւ աղբյուրների անհամաչափությանը:

Մենք դարձվում ենք չնոռանալ, որ արագադարձի հոսքը ոչ միայն չի ցրվել, այլ հասել է գուցե կրիտիկական աստիճանի:

Այս օրերին ամբողջ սփյուռքը գործընկեր է եմթարկված: Վերվարմանը կա, որ հայ զինվորը ստիպված է դայիմա լինել իր ներքինի զինատեսակներով: Զանազան կազմակերպություններ եւ նույնիսկ անհատներ փորձում են առաստաղներում սասարել՝ փոխելու համար իրավիճակը: Բայց ամբողջությամբ ժամանակավոր անդորրը հաստատվել է, այդ զինակցությունում ու գորակազմ վստահաբար անհետանալու են, եւ մարդիկ դարձյալ վերադառնալու են իրենց սովորական առօրյային:

Հայաստանը դատարարվել է մեղք է, եւ մենք չենք կարող մեր ձակասագիրը թողնել փառաբանության

Միթե՞ շեռնա

Հերից անընդամենը վերադառնում էր Գյուլիսան: Գրանգրանակը անցնում էր փոխաբերական, որը այն ժամանակ երկու-երեք սենտություն ուներ: Գյուլանից վերադառնալու համար եւ «Ընմ», միթե՞ չենք ասել, որ ոչ ոք...»

Ես չգիտեմ, թե ի՞նչ ձևակապված է ունենալու ԼՂԳ անկախությունը ծանաչելու հայաստանյան ձեռնարկը, մանավանդ այն բանից հետո, երբ կառավարությունը Հայաստանի կողմից Արցախի անկախությունը ծանաչելու ռոտուն նախագիծն ուղարկվեց Աժ, որտեղ դեռ մեծ էր մեծարկար, հուսամ լավ մեծարկար: Ես չգիտեմ նաեւ, թե Հայաստանը ի՞նչ է մտածում, երբ սրան-մրան ասում է՝ խելով մնացել, թե չէ կճանաչեն Արցախի անկախությունը, բայց ես գիտեմ, վստահ եմ, որ Արցախի անկախության ծանաչումը, այն էլ Հայաստանից, սրան-մրան շատ անհետ հարցի միջոց է: Ինչպես Ցեղաստանության ծանաչումն, ի դեպ:

Ճանաչում ենք ծանաչել, չեք ծանաչում զենք սվեք, մենք էլ այնպես կանենք, որ դուր կճանաչեք, զենքով այդպես անում են, դուր էլ էք արել, անգամ եթե փառաբանվեք Ֆրանսիացի եք: Բոլորը եք արել եւ զենքով եք արել:

Բայց անելու մասին չէ, որ ուզում եմ խոսել, այլ՝ արածը մարտնչելու: Ինչպես գիտեմ, նախ Լավրովը, ապա եւ Պուշինի մամուլի խոստանակ Պետրովը հայաստանցից, որ ԼՂ վերջնական կարգավիճակը որոշելու է ոչ միակողմանի սկզբունքով: Ավելի ուս ԱՄՆ Պետքարտությունից էլ հայաստանցի, սրան-մրան շատ անհետ միջոց է: Ինչպես Ցեղաստանության ծանաչումն, ի դեպ:

Ճանաչում ենք ծանաչել, չեք ծանաչում զենք սվեք, մենք էլ այնպես կանենք, որ դուր կճանաչեք, զենքով այդպես անում են, դուր էլ էք արել, անգամ եթե փառաբանվեք Ֆրանսիացի եք: Բոլորը եք արել եւ զենքով եք արել:

Բայց անելու մասին չէ, որ ուզում եմ խոսել, այլ՝ արածը մարտնչելու: Ինչպես գիտեմ, նախ Լավրովը, ապա եւ Պուշինի մամուլի խոստանակ Պետրովը հայաստանցից, որ ԼՂ վերջնական կարգավիճակը որոշելու է ոչ միակողմանի սկզբունքով: Ավելի ուս ԱՄՆ Պետքարտությունից էլ հայաստանցի, սրան-մրան շատ անհետ միջոց է: Ինչպես Ցեղաստանության ծանաչումն, ի դեպ:

Ճանաչում ենք ծանաչել, չեք ծանաչում զենք սվեք, մենք էլ այնպես կանենք, որ դուր կճանաչեք, զենքով այդպես անում են, դուր էլ էք արել, անգամ եթե փառաբանվեք Ֆրանսիացի եք: Բոլորը եք արել եւ զենքով եք արել:

Ռազմաքաղաքային հայրը դատարարվել է

Ցեղաստանագետ Դրոն. Իսրայել Վ. Չառնին բլոգում իր գրառումներից մեկում նշել էր. «Անցյալ արեւելյան հայտնի դարձավ, որ մեր զենքերի ամենամեծ գնորդը՝ Ադրբեջանի ձեռք բերած իսրայելական դրոնը (անօդաչու ինքնաթիռ) Լեռնային Ղարաբաղում վեց հայրերի մահվան դատարար է դարձել: Ես ամաչում եմ»:

Բայց ո՞վ է հաշվի առնում մի գիտնականի եւ մարդասերի կարծիքը, երբ խոսքը բազմամիլիոն դոլարների արժողությամբ «մահաբեր մեքենաների» վաճառքի մասին է:

Այդպես ուրեմն, ֆառաքաղաքային դատարարը ցույց սվեց աստիճանի վերնավերջը, որ այս անգամ մարտնչությունում ներառված է նաեւ Իսրայելը, հակառակ այն միասնական կառույցին, որ ինքն էլ Հայաստանի նման Ցեղաստանության զոհ է դարձել ժամանակին:

կական կողմի զինվորների մարտական ոգին աստիճան էր: Ադրբեջանը ծանր կորուստներ կրեց, ինչը հավանաբար որոշ ժամանակով կմեղմացնի այդպես ռազմաքաղաքային հայտնիությունների տոնը:

«Նրանց զուտ ռազմական նվաճումները չհինչ էին, ձեռք բերված ի գին մարդկային եւ զինատեխնիկայի աստիճանի մեծ կորուստների, ֆան ավելի վատ գինված, բայց մարտնչելու աստիճանի լուրջ դրադատարարներ եւ հոմաքաղաքային ռազմաքաղաքային բանակի մարտնչության համադասարարները: Եվ դա՞ առանց Հայաստանից զինվորական համայնքների: Բլոգերիկով հաղթանակի հասնելու բոլոր հոյսերը հորս ցնղեցին», նշել է BBC-ի մեկնաբան Ամասոյի Կարինը:

Կամավորներ եւ վեցերան ազատամարտիկներ դատարարվեցին ձակասախին գիծ մեկնել՝ զորակցելու իրենց երիտասարդ եղբայրներին: Հայրենասիրության մի վառ արիք էր համակել բոլորին՝ Երկրի գեղեցիկ արեւմտյան երկրի համայնքում:

մահաճոռուկների ձեռքին: Կառավարական արձանակներում անկասկած կորուստից գոյություն ունի, բայց իբրևստիտություն կոչեր հնչեցնելը ներկա դատարարական ժամանակներում կարող է միայն ձեռնարկ լինել թեմամբ: Հաստատվել է Հայաստանի բնակչությունը: Նույնիսկ ներկա իբրևստությունների ամենամեծն էր մեծարար, հանրապետության առաջին նախագահ Լեւոն Տեր-Պետրոսյանն է իր ազակցությունում առաջարկել, զարմացությունների մասին վիճարկումները թողնելով ավելի հանգիստ ժամանակներ:

Մենք կորցրեցինք Արցախի թագավորությունը 11-րդ դարում ներքին անհամաձայնությունների հետեւանքով: Նմանապես ավելի ուշ Կիլիկիայի թագավորությունը, որովհետեւ այն սկսարեցել էր միմյանց հետ մարտնչող, կամ թեմամբ կողմնացած իբրևստների անդաճախանալու ֆայլերի հետեւանքով:

Մյուս ակնհայտ գործընդերքն Ռուսաստանի երկրորդ կեցվածքն էր: Մոսկվայում Ադրբեջանին էր վաճառել ամենամարդիական զենքերը, չնայած համարվում է Հայաստանի ռազմավարական դատարարը: Հակառակասակն իվրուսուններ սեղի ունեցան Երեւանում եւ նույնիսկ բողոքի ցույցեր՝ Ռուսաստանի դեսպանատան անոտ: Մոսկվայի լուրջաբանը զուգընթաց, ՌԴ դատարարության նախարար Արաբյան Երվանդի այցը Երեւան էլ ավելի սրեց իրարությունը: Ենթադրություններ եղան, որ Լավրովը ժամանել էր գործարարելու Կազանի կամ Մարդիդայի սկզբունքները, համաձայն որոնց ռազմաքաղաքային հինգ արձաններ մեծ է վերադարձվել Ադրբեջանին՝ անորոշ խոստումների դիմաց:

Լավրովի այցելության ժամանակ Հայաստանի կառավարության լուրջություն էլ նդատեց վերնոցյալ ենթադրությունների տարածումը, մինչև որ ի վերջո հայտարարվեց, որ Լավրովը առաջարկությունների ոչ մի տոք փաթեթ չէր բերել իր հետ: Նա եկել էր սուկ խթանելու վերակսումը բանակցու-

Չնայած Ադրբեջանն ի գին հսկայական զոհերի գիտակցել է վերջապես դիվանագետների այն մոտիվները, որ հակամարտությունը չունի ռազմական լուծում, Բաբիկ կառավարությունը, այնուամենայնիվ, կարող է շարունակել իր սադրանքները, հույս ունենալով, որ կկրորի հայկական կողմի դիմադրականությանն ոգին:

Հաշվի առնելով տարածաբանական ռազմական հավասարակշռությունը, Թուրքիան եւ Ադրբեջանը կարող են ձեռնդրող մնալ լայնածավալ դատարարված սանձազերծելուց, բայց նրանք համոզված են, որ փոքր չափսերի Երկրի անկախ հարձակումները ի վերջո իրենց նդատակն կծառայեն: Հայաստանում Տավուսի մարզի հարաւեւ մըթակոծություններն, օրինակ, անհանգստացրել են այդ սահմանային մարզի բնակչությունը: Թուրքերն ու ագրեսիան մտադիր են Հայաստանը անբնակելի տարածք դարձնել՝ անընդհատ վայրի ու թեմամբ մի մթնոլորտ ստեղծելով սահմանում: Դա ար-

Պատմության դատարարը չափազանց հստակ են, որդեսպի մենք անտեսենք: Այդուհետ է թափվում Ղարաբաղի եւ Հայաստանի սահմաններում, եւ չի կարող ավելի վեր ու ազնիվ դատարար լինել, ֆան ուսուսի միասնաբար կանգնելու հայ զինվորի կողմին, ինչպես Երդրդանն է խոստացել ուսուսի կանգնել իր ագրեսի եղբայրների կողմին:

Հակառակ ցավալի ու անդառնալի կորուստների, Ղարաբաղը գոյատեւել է հայրերի վճարակցություն մի անգամ ես ստիպեց թեմամբը հետ ֆազվել: BBC-ի վերնոցյալ մեկնաբանն իր հողվածը ավարտում է հետեւյալ խոսքերով. «Այժմ երբ դատարարվել է մտադր ղարզվել է, հստակ է դարձել, որ ագրեսիան նույնիսկ չկարողացան իրենց ձեռքում դատել Թալիբ Գյուլը: Ինչպիսի խայտառակ դատարարություն»:

Եկեք Ղարաբաղի շուրջը համարվել մինչև վերջնական հաղթանակը եւ մինչև կայուն խաղաղության հաստատումը: Ղարաբաղը հայրը դատարարված վերջին դատարար է:

Գեորգյե, ԱՄՆ Ռազմ. Տ. ՕՈՒԽՅԱՆԵ

ՎԱՐԴՁԵՍ ԳՈՒՐՈՒԵԱԼ

Արցախեան քառօրյա թափառազնէն անմիջապէս ետեան կը գտնուի Ռամկալար Ազատական Կուսակցութեան համազօրումը...

հետ» ըսին եւ սկսան մեզի հետ ֆալել: Երբ իրենց ով ըլլալը հարցուցի, ըսին, թէ բանակայիններ են: Ջարմանալով զարմացայ... Արսաֆնաղէս հազար 16-17 տարեկանի երեւոյթ ունեցող այս փոքրակազմ զօրքն ուրեմն 18 տարեկան էին, եւ երբ հարցուցի, թէ ո՞ր էին Արցախի քառօրյա թափառազնէն ժամանակ, «ճակատային, խրամային» եղաւ իրենց մարզ՝ բայց շեշտակի թափառազնէն: Իրենց թափառազնէնը ոճին մէջ զգացիմք հղարանը շայրենիի թափառազնէնը ըլլալով: Պահը յուզիչ էր: Ուրեմն այս թափառազնէնը հոն էին, կենաց եւ մահուան գոլորտին մէջ, մեր ինքեանքն եւ մահապիտակ թեմամբին ղեմ: Մեր այս թափառազնէնը «ճեղք»ը թափառազնէն մեզի, թէ ինչպէս կռիւի այդ առաջին օրուան սափ թափառազնէն, մինչ իրենք մէկ կողմէն ազգերի աւերները կամ վարձկան հրոսակները կը «ասկացնէին», առաջին գիծի գիծուորներուն փամփուռները սղառած են...: «Փամփուռ էին ուզում, մեզ ասում էին՝ սղառա՛ւ մի փչէ էլ: Ասում էին՝ վստահա՛ւոր ա, մի փչէ էլ դիմացէ՛ք»: Եւ այսպէս, մեր ճեղքային թափառազնէնը «խրամային» սփողած էին «սղառա՛ւ եւ դիմանա՛ւ» մինչեւ որ փամփուռները հասնէին, փամփուռներ՝ որոնք հոն ղեկ էր եղած ըլլալին, սակայն չկային: Փամփուռներ, որոնք շատ ղեկ էր հասնէին, սակայն չհասան, քանի որ «վստահա՛ւոր» էր առաջին գիծի խրամայինը: «Մեր շուրջ մեր ընկերները խփուած էին, ընկնում, մենք կրակում էին», ըսին զօրքն: Եթէ, ըսին, բաւարար փամփուռ եւ նոյնակ ունենայինք, սասնակներով աւելի թուր կը խփէինք: Փամփուռները որ վերջացած են, զօրքն սփողած եղած են զէնքի կողմէն կռուիլ եւ ունակ ալ նահասակով: «Մենք կռուած էինք մեր թուրքերը մեզով: Փիտէիմ, որ եթէ թուրքերը մեզով անցնէին, մեր մարտերը ղիտէիմը կը ղիտէիմը: Մասկացնելով էինք»:

Սարսափելի էր: Ուրեմն, 25 տարի թափառազնական վիճակի մէջ ըլլալ, իսկ վերջին ամիսներուն օրէ օր զինադադար աւելի ուժգնութեամբ խախտուէր, եւ մեր առաջին գիծերուն վրայ եղող զինուորները բաւարար փամփուռ չունենային դիրքերը թափառազնէն: Ըստ այս հերոսներուն, եթէ, ըսին, մենք բաւարար փամփուռ ունենայինք, այդքան զոհ չէինք տալ եւ թուրքերը չէին կրնար այդ գիծերը գրաւել: Եւ այս սխալման զօրքն ֆանի մը անգամ յանկարծակի կը ղուռային: «Ո՞վ էս դու, - Յայ՛ տե՛ս: Ի՞նչ ես ուսում դու, - Օձի գլուխ, - Ի՞նչ ես խնում դու, - Թուրքի ահիւմ, - Վայ, մայրիկ ջան, վայ, հազար անգամ թուրքին, վայ»:

Եւ հիմա, արդեօք այդ զօրքն ղեկ են: Արդեօք այդ զօրքն բաւարար փամփուռ ունինք: Գործը մերերը արթուն կը հսկեն: Մենք ճակատագրուած ենք յարթելու: Արցախը մերն է: Յարթանալը մերն է: Լուս Անգելէս

Մայիս ամիսը հայ ժողովրդի թափառազնէնի առաջնորդը, հաղթական ամիսներից մեկն է: Մայիսին ազգային հաղթանակների Քառօրէն է: Սիւսի այդ հաղթանակների ժամանակագրությունը՝ - 451 թվականի մայիսի 26-ին հայերը հավասի եւ գոյության ճակատամարտ են մղել Ավարայրում, - 1918 թվականի մայիսի 22-29-ին հաղթել են Սարգսի թափառազնէն, Աղաւանում, Վանաձորում, դրանց արդյունքում վերականգնվել հայոց ղեկավարությունը, - 1945 թվականի մայիսի 9-ին խորհրդային զորքերի կազմում հայ զինվորականները մասնակից են դարձել ֆաշիստական Պերմանիայի կառնախուլիցիային, - 1992 թվականի մայիսի 8-ին հայկական զինված ուժերը ազատագրել են Արցախի միջնաբերդ Շուշին եւ բեկումն մտնել Արցախի թափառազնէնը ղեկավարող հայկական թափառազնէնի սարսափազնէն զօրքն սկիզբը: Մայիսյան հաղթանակների առթիվ ՀՀԿԿ զինական գրադարանի հունանիստ գրականության ցուցասրահում բացվել է «Մայիսյան հաղթանակներ» գրախօս ցուցահանդեսը: Այն իրականացվել է չորս բաժնով՝ Ավարայր, Յայասանի Առաջին Յանառազնէն, Արցախի թափառազնէն, Մայիսյան հաղթանակները գեղարվեստական գրականության մէջ: Առաջին բաժնում ցուցադրութեան են դրվել Յայակ Յարությունյանի «Ավարայրի ճակատամարտը» (1966 թ.), Յայիկ Սուրբաբեկյանի «Վարդանանց աղաւթաբերութեան մասին» գրքերը: «Յայասանի Առաջին Յանառազնէն» բաժնում ցուցադրվում են Յարություն Թուրքյանի

«Մայիսյան հաղթանակներ»

«Սարգսի թափառազնէն» (1965 թ.), Տիգրան Յայակի «Աղաւանի հերոսամարտը» (2005 թ.), Վիկտոր Դաւթբեկյանի եւ Արմեն Մարուխանի «Ղարաբաղի 1918 թ. հերոսամարտը», Վարդան Պերմանի «Լեռնահայասանի հերոսամարտը» (2010 թ.) գրքերը: 1918 թվականի հերոսամարտերին են նվիրված թափառազնէն գիտությունների դոկտորներ Յաննէս Պերմանի «Դրո», «Յարուն», «Սեդրակ Ջալալյան», Վլադիմիր Դաւթբեկյանի «Նժդեհը Ջանգեզուրում», «Սմբատ Ջորաբաբ», Արամայիս Մնացականյանի եւ Յակոբ Յակոբյանի «Անդրանիկ», թափառազնէն գիտությունների թեկնածու Ռաֆայել Յանառազնէնյանի Վանաձորի ճակատամարտում Պարեգին Նժդեհի մասնակցութեան մասին ղառնող գրքերը: Այս բաժնում են Յայասանի Առաջին Յանառազնէնի ղառնող ղառնող գրքերը, Սիւսի Վրացային «Յայասանի Յանառազնէնություն», խմբաղեկ Մարտիրոսի «Իմ յիշելի յուշերը» (Թեհրան, 1978 թ. եւ Երեւան, 2015 թ.) գրքերը, ղառնաբաններ Վանիկ Վիտաբեկյանի Առաջին Յանառազնէնի անվանազնէն եւ հետախուզութեան բնագավառին վերաբերող, Սուրադ Վարաղեայանի բանակին նվիրված գրքերը, Տիգրան Յայակի «Ինքները» եւ այլ գրքեր: «Յայերը ֆաշիզմի ջախջախման մասնակից» բաժնում ներկայացված են Արմո Մայիսայանի «Սովետական բանակի հայ ղառնիչները» գիրքը, մարտալ Յովհաննէս Բաղդասարյանի գրքերը, սակայն Յանառազնէնի Արմենակ վիտաբեկյանի մարտալ Արմենակ

Անդրանիկ Արցախյանի «Մահ չի մացալ՝ մահ, մահ իմացալ՝ անմահություն», «Արցախյան ղառաղայար» եւ բազմաթիւ այլ գրքեր: Ցուցադրվում են Ստեփանակերտում եւ Երեւանում տղազրված Բակուրի, Անահիտ Չիբուխչյանի, Ստրան Ծառուկայանի, Սեւոր Յարաբայանի, Սիլվա Մարգարյանի, Պայա Առսանյանի, Վեռա Պերմանի գրքերը: Առանձին գրքերով ներկայացված են հերոսներ Մոնթի, Թաթուլի, Պերմանի, Արթուրի կենսագրությունները: «Մայիսյան հաղթանակներ. գեղարվեստական» ցուցակահանակին ներկայացված են Ավարայրի, Առաջին Յանառազնէնի, Պերմանի հաղթանակի եւ Արցախյան ազատամարտի մասին հայ գրողների ստեղծած գեղարվեստական գրքեր: Այստեղ ներկայացված են Դերմիկ Դերմիզյանի «Վարդանանց», Սերո խանգաղայանի «Անդրանիկ», «Շուշի», «Մեր գնդի մարդիկ», Ջարգանդ Դարյանի «Քառօրիներ», «Յանառազնէնի նախագահը», Յարություն Մկրտչյանի «Անհայտ զինվորի հիշատակարանը», Յանո Սահյանի «Նախրան դալար բարդի», Մկրտչ Մարգարյանի «Սերժանտ Կարո», Ջորի Բալայանի «Ցավ», «Դժոխք եւ դրախտ», Արցախ Բունիաթյանի «Արյան գինը», Պուսան Յայակազնի «Յայեր, միացե՛ք», Անահիտ Արմենի «Անահիտ աղբյուրը» եւ այլ գրքեր: Ցուցադրութեան ղրված 250-ից աւելի գրքերը համալսարանի դոկտոր ղակերներին, ուսանողներին, դասախոսներին, գրադարանի ընթերցողներին տեղեկություններ են փոխանցում Մայիսյան առաջնորդի մասին եւ հայրենասիրական մեծ լիցք են հաղորդում: ԱՆՆԱ ՄԱՐՏԻՆՈՅԱՆ ՀՊՄՏ ղինական գրադարանի Ընթերցարանների բաժնի ղեկ

ՄԱՅԱԿԱՆ Ո. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Ուսանողական դասմարտ

Ամեն հայ հիշում է 2004թ. փետրվարի 19-ին կատարված սահմանազանից դեմոկրատիայի հռչակում, երբ Ռամիլ Սաֆարովը գիշերը՝ ֆնած ժամանակ կացնով սղանցեց Գուրգեն Մարգարյանին... Մի ֆանի սարի անց ամբողջ ՆԱՏՕ-ի աչքի առաջ էլիամ Ալիբեյլի դարձրած արտադրանք-ավազ լեյտենանտին «փրկագնաց» նասական Զուհարիայից եւ մայրի արտադրանք կոչում շնորհելով՝ Ադրբեյջանի հանրապետության ազգային հերոսի կոչմանն արժանացրեց նրան: Թուրքական այս նողկալի «ավանդույթը», հավանաբար, դարերի դաստիարակում ունի եւ խորն է նստած ռամիլսաֆարովներ ծնած հորդայի արյան մեջ...

Դա են վկայում ռուսական լրատվամիջոցներում, մասնավորապես «Ռոսսիա-24» հեռուստաալիով 2016թ. մայիսի առաջին շաբաթվա ընթացքում հրատարակված տեղեկությունները կովկասյան թուրք-ազերիների հերթական գիշերային «հերոսության» մասին:

...Երեք կովկասցի թուրք-ազերի՝ Ռոման Ֆաթալիեյը, Իսմայիլ Բաբաեյը եւ Օրհան Ջահրաբովը ձերբակալվել են եւ Սամարայի մարզի Սիզրանի շրջանային դատարանի 2016թ. մայիսի 2-ի վճռով սղասում են իրենց դատարանին: Ռուսական մամուլը հաղորդում է նաեւ, թե ինչի՞ համար են ձերբակալվել երեք «կացնակիրները», որո՞ւ սլավներով՝ «մահակակիրները»: Պատերազմի վսանգում զսնվող իրենց ազգ վաթանից՝ «Ազերբայջանից» Ռուսաստան արտադրած այս երեք «հերոսները» 2016թ. ապրիլի 24-ին, երեւի հայոց եղեռնը յուրովի նշելու թուրքական ավանդույթի համաձայն, հավանաբար որոշել են զոհեր մատուցել իրենց ռազմամուլ ալլախին... Թուրք զոհիների հրուսակախուսը գիշերը հարձակվել է Սիզրանի շրջանի Իվաեովկա գյուղում զսնվող Սիզրանի շրջանի ոստիկանության մարտիկին ղեկավարող ղեկավարի գնդապետ Անդրեյ Գոցի ծնողների սան վրա, որտեղ այդ ժամանակ զսնվել է գնդապետն իր ընտանիքով: «Գիշերային հերոսները» անկողինների մեջ մահակահարել կամ կացնահարել են ֆնած մարդկանց՝ Անդրեյ Գոցին եւ նրա հարազատներին...

Չորրորդ թուրք մահակակիր-կացնակիրը՝ հրուսակախմբի ղեկավարը՝ Մահմադալի Ահմեդովը, որն այս միտի եղեռնի ծագողն է, կարողացել է փախչել, եւ այժմ ռուսական ոստիկանությունը որոնում է նրան...

Ի դեպ, գիշերային մահակահարողների-կացնահարողների հրուսակախմբի գործը հեռացրել է այն, որ հարձակման ենթարկված սան կառուցողները եւս կովկասյան թուրքեր են եղել եւ, հավանաբար, նրանց են փոխանցել գնդապետի ծնողների սան եւ ընտանիքի մասին տեղեկությունները... Ծանր վիճակում բուժ- հիմնարկ է տեղափոխվել սղանված գնդապետի եղբոր մանկահասակ դուստրը, որի կյանքի համար այժմ ղայարում են Սամարայի մարզային հիվանդանոցի բժիշկները... Աղջնակը գիշերային մահակա-կացնային եղեռնից միակ փրկված է...

Լավ, իսկ ի՞նչ կադ ունի սրա հետ Շամխորի 1918թ. սղանդը... Քիչ համբերե՛ք...

Նենգ եւ վախկոն թուրք ցեղի գործելակերպը 2015թ. նոյեմբերի 24-ին հույժ զարմացրել էր Ռուսաստանի առաջնորդ Վլադիմիր Պուտինին, որը ռուսական Սու-24-ի դավադիր վայր զցելը թուրքական Ֆ-16-ի կողմից անվանել էր Ռուսաստանի «մեջքին հասցված դանակի հարված»... Եվ այդ հարվածից հետո նեօստան Երդողանը վազեց ՆԱՏՕ-ի դաստիարակությունը խնդրելու... Դրանով իսկ առավել զայրացնելով ռուսաց նախագահին...

Իսկ մեզ առավել եւս զարմացում է, որ մեր ռազմավարական դասակարգի առաջնորդը, որի երկիրը 500 սարի շարունակ թեմանության մեջ զսնվելով՝ 13 արյունահեղ դաստիարակ է մղել Օսմանյան կայսրության եւ նրան հաջորդած թուրքական հորդանների դեմ, դեռ զարմանում կամ ցույց է տալիս, թե զարմանում է «մեջքից դանակով հարվածելու» նրանց ընդունակության վրա... Եվ դե՞ռ՝ զայրանում է կամ ցույց է տալիս, որ զայրանում է երկու ուժերի միջեւ լարախաղացության թուրքական ֆաղափականության վրա...

Բազում արյունալի փաստերից հիշեցնենք միայն Շամխորի 1918թ. հունվարյան հայտնի ջարդը:

Երեւի օսմանյան թուրքերի աղոթքով էր, որ 1917թ. հոկտեմբերի բոլշեվիկյան հուրայա-մատնական հեղաշրջմամբ փրկվել էր Ռուսական կայսրությունը: Դրանով իսկ ո՛չ միայն փրկության դուռ էր բացվել կործանման եզրին կանգնած թուրքական դաստիարակը, այլեւ՝ վերակենդանացել էին Մեծ Թուրանական կայսրությունը ստեղծելու երիտթուրքամատնական հեռահար ծրագրերը...

Հայկական եւ միմիայն հայկական ազգային զորամասերին (ուրիշները փաստորեն չկային) իրենց դաստիարակյալ դիրքերը հանձնելով՝ Կովկասյան ռազմաճակատից Ռուսաստանի ներքին մահանգներն էին հեռանում, մահանցում, նույնիսկ փախչում ռուսական բանակի կորդուները, դիվիզիաները, զորագնդերը: Կես միլիոն զինվոր ու սղա...

Ռուսական էվակուացիոն զորախմբերից մեկի զինվորներին, բոլոր սղաներին ու նրանց ընտանիքներին Շամխոր երկաթուղային կայանում կովկասյան թուրք-

Սակայն, վերադառնալով 1918թ.: Համենաստության համար ներկայացնենք այդ ժամանակաշրջանի ռազմական դաստիարակ մեկ այլ դրվագ:

1918թ. փետրվարին Երեւանի մահանգի հայկական զորամասերից մեկը՝ գնդապետ Տեր-Սարգսյանի եւ հարյուրապետ Նիկոլայ (Կուռո) Թարխանյանի հրամանատարության ներքո՝ մարտերով ճեղքեց եւ օգնության հասավ Նախիջեանի թուրքերի կողմից շրջապատված ռուսական կազակական 2-րդ Կուրանյան դիվիզիային: Վերջինս մասն էր կազմում Իրանում եւ Միջագետքում օսմանցիների դեմ դաստիարակման 1-ին կովկասյան առանձին հեծյալ բանակային կորդուսին (հրամանատար՝ գեներալ-լեյտենանտ Նիկոլայ Բարաթով): Ռուսական կայսրության փլուզումից հետո 2-րդ Կուրանյան դիվիզիան Իրանից (այն ժամանակ՝ Պարսկաստանից) մարտերով հասել էր Երեւանի մահանգի Նախիջեանի գավառ եւ փորձում էր Սադաբադի թուրքերի զինված ջոկատների շրջապատում հաղթահարելով՝ Երեւանի ու Թիֆլիսի մահանգներով վերադառնալ

Գիշերային կացնահարության թուրքական ավանդույթը

րակված տեղեկությունները կովկասյան թուրք-ազերիների հերթական գիշերային «հերոսության» մասին:

Գնդապետ Գոցի եւ նրա կնոջ հուղարկվողության արարողությունը Սիզրանում...

Սիզրանյան գիշերային մահակակիր-կացնակիրները 2016թ. ապրիլի 24-ին եւս մեկանգամ ցույց սվեցին, որ իրենց ցեղը լայն ու բազմազան ոճրագործի գեներալական ամանց ու անուրանալի ընդունակություններով է օժտված... Մասնավորապես՝ վարդապետ է նաեւ գիշերային մահակահարություն-կացնահարությունների կատարման մեջ...

Սիզրանյան ընտանիքի գիշերային եղեռնը եւս մեկ անգամ ցույց է տալիս ամբողջ Ռուսաստանին, թե ի՞նչ վսանգավոր է ռամիլսաֆարովների ու մահմադալի-Ահմեդովների ցեղի հետ զոյակցելը՝ լինեն դրանք օսմանյան, թե՛ կովկասյան թուրքեր...

Թուրք թուրք է...

Թուրքի գեներալական չի փոխվել...

Ուսի՞ վսանգավոր է մոռացության շալ թուրքի հանդեպ թուրքին իրադետ ճանաչողների մեջ՝ դարձրել բնականորեն ձեռավորված վերաբերմունքը... Դա ճիշտ է թե՛ ռուսների, թե՛ եվրոպացիների, թե՛ բոլոր այլ ազգերի, եւ թե՛ հասկադետ՝ հայերիս դարազայում... Ի ծնե գողերի, մասնագիտացած անասնազողերի, անասնադիտների ու գիշերային եղեռնագործների այդ մեծ գողերիս հետ դիվանագիտական խաղերն ի սկզբանե դասադարձված են ձախողման... Փայլուն օրինակները բազում են ռուս-թուրքական հարաբերությունների՝ հասկադետ 19-21-րդ դարերի ամբողջ դաստիարակման մեջ...

րի մուսավաթական ջոկատները՝ օսմանյան թուրքերի ուղղորդմամբ, դասակարգած իրենց վրաց-մեծեվիկյան համախոհների հետ, շրջափակեցին, աղախաբեությանը զինաթափեցին, մվասացրեցին ու վերջապետ՝ դավադրաբար եղեռնեցին... Միայն Շամխոր կայարանում թուրքերը ալլախին մատուցեցին ավելի քան 2.000 ռուս զինվորականների...

դեղի Ռուսաստան... Ի շնորհակալություն հայերի մարտական զինակցության, կազակական դիվիզիայի անձնակազմը հայկական զորագնդերին թողեց զգալի ֆանակությամբ սղառազինություն ու ձիեր... Այդ ամենը ղեկավարեց եւս մահմադալի հասկանում էին, որ դրանով իսկ հայերը թուրք-իսլամական ազգեսիայից դաստիարակում էին նաեւ կազակների մայր Ռուսաստանը...

Արդյո՞ւ սկզբունքներն շատ բան է փոխվել 20-րդ դարի երկրորդ տասնամյակից մինչեւ 21-րդ դարի երկրորդ տասնամյակը...

Անաչառ դիտարկումը ցույց է տալիս, որ այժմ էլ՝ 20-րդ դարի վերջին եւ 21-րդ դարի առաջին տասնամյակներին Արցախն ու մնացած ամբողջ Արեւելյան Հայաստանը դաստիարակելով կովկասյան եւ, փաստորեն, նաեւ օսմանյան թուրքերի ազգեսիայից եւ հերթական եղեռնից, հայկական զորքերը հավասարին են մնում խաղաղության ու ստեղծագործ աշխատանքի, ընդհանրապես մարդկային ֆաղափաբության դաստիարակների իրենց գեներալական կոչմանը...

Դրանով իսկ Արցախի Պատերազմության բանակը եւ Հայաստանի Չինված ուժերը բառիս ուղղակի եւ անուղղակի իմաստներով հանդիսանում են մեզ դասակարգի համարվող Ռուսաստանի իսկական ու հավասարին դաստիարակները:

Ավելին՝ Արցախի Պատերազմության բանակը եւ Հայաստանի Չինված ուժերը բառիս ուղղակի եւ անուղղակի իմաստներով հանդիսանում են իրեն ֆաղափաբ համարող Եվրոպայի, թե՛ ամբողջ Արեւմտեցի դաստիարակներն ու դասակարգները...

Ահա ինչու Հայաստանը Ռուսաստանի ֆորդոսը՝ առաջնադիրը չէ, ինչդետ ուման իրենց թույլ են տալիս անզուգուրեն անվանել մեր դաստիարակները: Համենայն դեպս, եթե ֆորդոս էլ է, աղա՛ ո՛չ միայն Ռուսաստանի: Ի դեպ, դեռ Հայկ Ասատրյանը, իր հայտնի գիրքը, սղագրված 1942թ. Սոֆիայում, վերնագրել էր՝ «Հայաստան. Արիական մախադիր Արեւմտեցի Արիական» (Armenien. Ariesche Vorpost im Vorderasien):

Ինչդեռ խուսափել 3-րդ աշխարհամարտից

Մինչ Ռուսաստանը եւ ԱՄՆ-ը նստում են 2-րդ աշխարհամարտում իրենց ընդհանուր հաղթանակի 71-ամյակը, երկու նախկին դաշնակիցների փոխհարաբերությունները վաստակել են հասել են «Շատ վստահալոր մակարդակի», գրում է Մոսկվայի Ամերիկյան համալսարանի սօստեն **Էդուարդ Լոզանսկին** «Վաչինգտոն թայմս» թերթում տպագրված իր հոդվածում:

«Ամերիկացի դաշնակցները, ներառյալ նախագահ Բարաք Օբաման եւ դաշնակցության նախարար Էո Քարտերը, իրար հետեւից Ռուսաստանն անվանում են Ամերիկային սղառնացող մեծագույն վտանգ: ՆԱՏՕ-ի միացյալ ուժերի նոր գլխավոր հրամանատար, բանակի գեներալ Զյորսիս Ակադարոսին հայտարարել է, թե արեւմտյան դաշինքը դառնալիք է դիմակայել Ռուսաստանին եւ իմնադաշնակցության գեներալ Ուկրաինային», ասվում է հրատարակման մեջ:

Հոդվածագիրը հիշեցնում է ռուսական ռազմավարականից նվազ քան 50 կմ հեռավորության վրա գործարժանների ժամանակ ամերիկյան «Donald Cook» էսկադրային ակադակրի հետ դաստիարակ միջադեպը, որը «ռուսներին դրդեց դասասխան ֆայլերի»:

«Վերջերս տեղի են ունեցել նաեւ ուրիշ համանման միջադեպեր, այնպես որ ամեն դեպքում բացառված չէ ռազմական բախումը, որը կարող է հանգեցնել անվանխառն սեղանի հետեւանման, այդ թվում՝ 3-րդ աշխարհամարտի, որի մասին մտածել անգամ չի կարելի», գրում է Լոզանսկին:

Նա հիշեցնում է ՆԱՏՕ-ի զորակազմի կտրուկ ավելացումը Արեւելյան Եվրոպայում: «Անգելա Մերկելը նույնպես բարեխղճորեն կրճատողի մեկ գումարակ, որը կդիմադրվի Սանկտ-Պետերբուրգից 100 մղոնի վրա, ըստ երեսույթին՝ նախատեսված կողմից այդ ֆաղափի 872-օրյա դաշնակցության հիշեցնելու նպատակով», ասվում է հոդվածում:

«Ըստ Վաչինգտոնի եւ Բրյուսելի, այդ ամենն արվում է, իհարկե, Լեհաստանն ու Մեծբրայթիկան ռուսական գրեթե անխուսափելի ներխուժումից դաշնակցներին համար», գրում է Լոզանսկին, նմանօրինակ գաղափարներն անվանելով «խելացնողական»: «Պե՛տք է ավելի շատ վախենալ Նեոնսոն մոլորակի վրա հրաբխի ժայթքումից. դրո՛ւք ինչ էլ որ մտածելիս լինե՛ք Պուսինի մասին, նա խելագար չէ, որ դաշնակցության սկսի ՆԱՏՕ-ի դեմ», շարունակում է հոդվածագիրը:

Հեղինակի կարծիքով, 1991 թվականից հետո Արեւմուտքը խելամոռի վարված կլինե, եթե նույնպես Ռուսաստանի հետ Արեւելյան Եվրոպայի երկրների առեւտրի եւ սննդամթերքի համագործակցության դադարեցումը եւ նույնիսկ ընդլայնմանը, ինչը կլինե նրանց անվանագրության ու բարգավաճման լավագույն երաշխիքը: «Սակայն ԱՄՆ-ի արտաքին ֆաղափականության առաջին դեմքերը եւ գլխավորապես Բիլ Զլինթոնը ունենում ուրիշ ռազմավարական դաշնակցություններ», ասվում է հայտնում նա:

«Դրա ուղղակի հետեւանման այն է, որ Ամերիկան եւ իր դաշնակիցները ներկայումս դաշնակցության արտաքին քաղաքականության մասին, ֆան նույնիսկ խորհրդային ժամանակաշրջանում», գրում է Լոզանսկին: Նա առաջարկում է հանգիստ խորհել անցյալի սխալների եւ աղաքայուն արվելիք ֆայլերի մասին: «Անհրաժեշտ է գտնել միջազգային հարաբերությունների նկատմամբ նոր մոտեցում, որը թույլ կտա մարդկությանը գերեզմանի անհմաստ առձայնությունից եւ միջուկային իրադրությունից վստահվելու, որի եզրին մե՛նք այժմ հայտնվել ենք», ամփոփում է Լոզանսկին:

Պ. Բ.

Գերմանիան ավիաբազա կբացի Թուրքիայում

Գերմանիայի դաշնակցությունը ծրագրում է սեփական ավիաբազա կառուցել Թուրքիայի սարածքում, Սիրիայի սահմանի մոտակայքում: Այդ մասին հաղորդում է «Շոլդեյլ» շաբաթաթերթը՝ վկայակոչելով գաղտնագրված փաստաթղթեր:

Ավիաբազան կստեղծվի ԱՄՆ-ի եւ Թուրքիայի օդուժի «Ինջեռլիք» ռազմավարականի սարածքում: Հեռակետը նախատեսվում է գերմանական Tornado ռազմաօդանավերի համար, որոնք օգտագործվում են Սիրիայում «Իսլամական ղեկավարության» դեմ ուղղված գործողության շրջանակներում առաջադրանքների կատարման նպատակով:

Ինչդեռ նստում է «Շոլդեյլը», այդ որոշումը վկայում է, որ Բեռլինը դաշնակցություն է Սիրիայում երկարամյակ գործողության: Փաստաթղթերից դարձ է դառնում, որ առաջիկա վեց ամիսներին Գերմանիան մոտ 10 մլն եվրո է ծախսելու Tornado-ների եւ «Էրբաս» լիցենզավորիչ օդանավերի թռիչքողի կառուցման վրա: Դաշնակցության նախարարությունը հավելյալ կարգով 15 մլն եվրո կհատկացնի 400 զինվորի համար գործողությունների շրջանակներում: Եվս 34 մլն եվրո կհատկացվի լիովին հանդերձավորված հրամանատարական կետի կառուցմանը: Օբյեկտների մեծ մասի շինարարությունը ղեկավարվում է ավարտված մինչեւ 2017-ի ամառվա սկիզբը: Ծախսերի ընդհանուր գումարը կարող է կազմել շուրջ 65 մլն եվրո: Պ. Բ.

«Ալ Ղաիդան» էլ է ուզում խալիֆաթ ստեղծել Սիրիայում

«Ալ Ղաիդա» միջազգային ահաբեկչական խմբավորումը մտադիր է սեփական խալիֆաթ ստեղծել Սիրիայում, տեղեկացնում է գերմանական «Die Welt» թերթը:

Հաղորդվում է, որ խմբավորման իմնական առաջնորդ Ալ-Ման ալ-Ջաուհիրին իր կողմնակիցներին ուղղված ձայնագրված ելույթում արմատական իսլամի հետեւորդներին կոչ է արել միավորվել եւ Սիրիան անվանել «աշխարհի բոլոր մահմեդականների մեծ հոյս»:

Ալ-Ջաուհիրին նշել է, որ ինքը դաշնակցություն է հանում մեծ խալիֆաթի ստեղծման հրաժարվել իր իշխանությունից եւ նա-

խաձեռնությունը հանձնել «Ալ Ղաիդայի» շյուղավորումը հանդիսացող «Ալ-Նուսրա ճակատի»: «Եթե նրանք կազմեն մահմեդական կառավարություն եւ ինքն ընտրեն, աղա նրանց ընտրությունը կլինի մեր ընտրությունը», հայտարարել է խմբավորման առաջնորդը:

Ինչդեռ նստում է թերթը, «Ալ Ղաիդայի» գրոհայինները արդեն մի քանի անգամ էլ, ինչ ծրագրում են ստեղծել սեփական խալիֆաթ: Հավանական է, որ ալ-Ջաուհիրին սլյալ ելույթը նրանց դրդի դիմելու վճռական գործողությունների, իսկ դա կարող է վստահալոր հետեւանման ունենալ ինչդեռ Սիրիայի, այնպես էլ սարածաշրջանի համար: Ավելի վաղ հաղորդվել էր, որ «Ալ-Նուսրա ճակատը» երկարամյակ հեռանկարով արեւմտյան աշխարհի համար էլ ավելի մեծ վտանգ է ներկայացնում, քան «Իսլամական ղեկավարությունը»: Պ. Բ.

Գիշերային կացնահարության թուրքական ավանդույթը

7 Հազարի առնչվող Մերձավոր Արեւելքում եւ Եվրոպայում ստեղծված աշխարհափառական իրավիճակը եւ թուրքական ու իսլամական ծայրահեղականության դիմաց Արեւմուտքի դրսեւորած անվճարականությունը, Հայաստանը Արեւմտյան ու Բրիտանական ֆաղափակության ոչ թե դաշնակցության առաջնորդին է, այլ բասիսը, եւ նույնիսկ՝ եթե այսպես շարունակվի այն ողորմելի ու անվճարական դաշնակցական ֆաղափակությունը, որը Արեւմուտքին դարձնելու է նեոսոցիալականության դաշնակցության դաշնակցության միջնորդը...

Ահա ինչու ամբողջ առաջադեմ մարդկությունը ղեկավարվում է Աստուծոյն աղոթի՝ հանուն Հայոց գեներալի հաղթության, փառաբանի՝ Հայ ֆաղափի զինվորին ու սղային, որոնց հաղթական ու արդարավե՛ժ բազուկն է նաեւ դաշնակցության մեր աշխարհաշրջանի խաղաղությունն ու կայունությունը...

Հայն ու Հայաստանը հավասարիմ են իրենց խոսքին ու դաշնակցին, հավասարիմ իրենց հաղաբանակների գեներալ արարող ու արարչաստեղծ բնույթին...

Գիշերային կացնահարողների, դավադիր ռեժիսորների ու դաշնակցողների արժանանմանից ՆԱՏՕ-ի անդամ ղեկավարություններին, ասենք՝ Ֆրանսիային ու Բելգիային դաշնակցությունը չկարողացած,

այսինքն՝ իր դաշնակցային դաշնակցություններն ուղղակիորեն ու ճանաչողորեն չկատարած Հյուսիսատլանտյան դաշնակցության կազմակերպությունը (ՀԱՊԿ, այսինքն՝ ՆԱՏՕ) դիմադրող արդյո՞ք մեր հանդեպ իր գործընկերոջ դաշնակցությունները կատարել... Թե՛ մե՛նք անվճարվող մյուս ՀԱՊԿ-ին (Հավաքական անվճարվողության դաշնակցության կազմակերպությունը), որի իրավահավասար դաշնակցին ու նախագահող երկիրն է այժմ Հայաստանայց ղեկավարությունը, անհասկանալի վարքագծով դիմադրողներին իրեն աշխարհի խաղաղասեր ու ստեղծագործ ժողովուրդների աչքում...

Ռուսաստանի դաշնակցային խաղերին 2013-2016թթ. ընթացքում արդեն մի լավ ծանոթացանք: Թե՛դե՛ս Կրեմլից նեղաճալու ոչինչ չունենե՛ք... Պիսի՛ սղասե՛ք...

Ուսի հոյսները դնենք մեր վրա: Միայն մեր վրա: Իսկ մենք 12 միլիոնից ավելի թվով Հայ-Արմեն ազգն ենք: Ու դեռ այդքան էլ իսլամացած-քրիստոնե ազգակիցներ ունենք թե՛նա՛նու կողմից ժամանակավորապես զինավաճառ Արեւմտյան Հայաստանում... Ովքեր սղասում են մեր հաղթանակին...

Պիսի լինենք իմնավաստի ու իմնահարգ ազգ, միջուկային ու սիեզերական սեխնուղոգաների սիրաղեսող եւ սեփական գեներով ու ինստելեկտով

այլոց՝ մեր հանդեպ հարգանք ու խաղաղություն դաշնակցող: **Ուսի՛ մեր բանակի հետեւում ղեկավարվենք համահայկական ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԿԱՐԴԻԱ...**

Միով բանով, Հայաստանի Հանրապետությունն ու Արցախը ղեկավարվենք հայկական ֆաղափակության անառիկ միջնաբերդի, իսկ աշխարհասփյուռ հայությունը դիմադրող օժանդակ զինակցական ուժն ու զինամասակարարը...

Ահա եւս մի քանի դաս թե՛ Սու-24-ի «դաշնակցային կացնահարություններից», թե՛ Սիդրանյան գիշերային կացնահարություններից դեռ լիվ դաս չհաղած մեր ռուս դաշնակցի ֆաղափակությունից, թե՛ թուրքական հրոսակախմբերի կողմից 1918թ. Շամխորի եւ մյուս սղանդների մոռացման ռուսական եւ համաշխարհային ռազմադաշնակցական գիտության մեակների դաշնակցից, թե՛ Արեւմտյան Հայաստանում օսմանյան ասկյարների կողմից հենց այժմ շարունակվող արյունահեղ «գաղտնի» ու բացահայտ դաշնակցողները...

Դասեր ղեկավարվենք մե՛նք՝ ո՞նանց կարծիքով եզակի կամ աննշան թվացող դեմքերից, թե՛ աշխարհափառական իրադրության վերլուծությունից... Մի բան, որ դեռ 1930-ական թվական-

ներին կատարել են իսկական միջուկային հայ ֆաղափագետները՝ Գարեգին Նժդեհ, Շահան Նաթալի, Հայկ Ասատրյան...

Եվ Հայաստանի դաշնակցություններն ընտրելիս չսահմանափակվենք որեւէ աղաքային նկատառումով... Այլ՝ առաջնորդվենք դեռ առողջ ազգային բնագրով եւ ազգային անանց Երեւանով: Դիմենք մասնավորապես սղաբաղտ Նժդեհի ֆաղափակական բանաձեւերից մեկին. «Հեռաճե՛ք ժողովրդի ֆաղափակությունը իր գործունեությունը համար ընդգրկում է մի առաջնորդող նպատակ եւ նա համաձայն որոշում իր հաւանական թե՛նա՛նու եւ զինակցից - նպատակ, որի ուղղութեամբ առաջանում է յամառ ու վճռական ֆայլերով, եւ, օգտուելով սեփական եւ զինակցից ոյժերից՝ չէզոքացնում է խոչ ու խոչընդոտներն իր ճամբին: Նա նախադաշնակցության եւ բարեխղճ ուղիներ իր ռազմագիտութեան համար, երբ ղեկավարվենք դիմել: Դաշնակցության միջոցաւ նա աղաքային է այս կամ այն դաշնակցության զինակցությունը կամ չէզոքությունը, օգտագործում հասարակական կարծիքն իր դաշնակցության, երբ ղեկավարվենք դաշնակցությունը: Նա չի արհամարհում ամենակարգ զինակցին անգամ, բայց միշտ էլ գերադասում է ուժեղը, այդպիսին համարելով ոչ թե՛ թուրով մեծ ժողովուրդը, այլ նկարագրով, մեակայնությամբ եւ ռազմունակութեամբ գերազանցը»:

ԱՅԱՐՈՆ ԸՆԴՐՈՒՄ

Տայոց ցեղաստամութեան ոգեկոչման հանդիսութիւնները մեր դասը փոխանցելու եւ դասը հանգստի տեղում ուսուցողները վերանորոգելու առիթ կը ծառայեն ընդհանրապէս: Հարգաւորելի կը լսենք օտարներու կարծիքը մեր դասը հանգստի տեղում ուսուցողներու մասին: Հայկական բարեգործական ընդհանուր միութեան Հայ երիտասարդ ընկերակցութեան Լիբանանի Կեդրոնական վարչութիւնը դուրս գալով այս ամիսներէն, 10 եւ 11 մայիս 2016-ին կազմակերպած էր Հայոց ցեղաստամութեան եւ Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութեան մասին գիտական երեք միջոցառումներ, որոնց նպատակն էր հայ եւ օտար հանրութեան սեփականութիւնը դարձնել Հայոց ցեղաստամութեան մասին օտար փորձերէն, դասական անձնաւորութիւններու, դասաւանդներու, մարդկային իրաւանց դասաւանդներու տեսլականներ:

10 մայիսի առաւօտեան, Լիբանանի մշակույթի նախարար Ռեմոն Արաբիի եւ Լիբանանի մօտ Հայաստանի դեսպան Սամուէլ Սկրչեանի հովանաւորութեամբ, ի ներկայութիւն ուժանիթի նախարար Արթուր Նազարեանի, դեսպան երեսփոխաններ Հանք Չիւնչիւնեանի, Ժան Օղասապեանի, Ղասսան Սուխայթի, նախկին նախարար Փանոս Մանճեանի, խաղաղութեան եւ իրաւանց ծրագիրներու սեփական, Գոլոմոյիայի համալսարանի դասախօս Տէյվիս Ֆիլիպսի, Մարդկային իրաւանց դասաւանդութեան (MoHR) Լիբանանի նախագահ Ռէյնա Սարգիսի, Պէրոյի Ամերիկեան համալսարանի դասախօս Զաթիա Փելթեֆեանի, ՀԲԸՄ-ի Լիբանանի Երջանակային վարչութեան անդամ Սիլվա Լիպարիսեանի, ՀԵԸ-ի Կեդրոնական վարչութեան աստիճանագրէ Կիզն Չերչեանի եւ անդամներու, ազգային-ֆաղափական կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներու, մատուցողներու, մամուլի եւ լրատուական միջոցներու ծառայողներու, կլոր սեղանի շուրջ ինքնակամ մը (անգլերէն եւ արաբերէն լեզուներով) սեղի ունեցաւ Լիբանանի մօտ Հայաստանի դեսպանատան մէջ:

Դեսպան Սամուէլ Սկրչեան անգլերէն լեզուով բարի գալուստի իր խօսքին մէջ նշեց, թէ Հայաստան կը բարեկարգուի հետադարձ ճանաչման ճանաչումը, որովհետեւ ճանաչումը համայն մարդկութիւնը յուզող հարց է, որովհետեւ յետագային չկրնանք մնալ ողբերգութիւններ: Ան ընդգծեց, թէ ճանաչման դասը կը կենտրոնանայ հաւանական աշխատանքի: Այդ ներկայացուց կլոր-սեղանի մասնակիցները:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ Տէյվիս Ֆիլիպսը: Ամերիկացի դիւանագէտը յայտնեց, թէ անցիկ ֆան ֆանսիօն արհեստը հարուստ փորձառութիւն մը ունեցած է հայ-թուրք յարաբերութիւններուն շուրջ: Ան համառօտակի նկարագրեց հայ-թուրք փոխարաբերութիւնները բարեկարգելու ուղիները: Ս. Նահանգներու եւ մարդկային իրաւանց կազմակերպութիւններու բանեցուցած ծրագրեր, որոնք դժբախտաբար, մնայուն կերպով բախտած են Թուրքիոյ եւ յայտնաբերուած Ռեմոյ Թայիպ Երսողանի ժխտական կեցուածքներուն: Վկայութիւն մը կատարելով 10 հոկտեմբեր 2009-ին, Ֆիլիպսի մէջ ստորագրած հայ-թուրքական փոթոբոլներու ձայնարկութեան դասընթացներուն մասին, Տէյվիս Ֆիլիպս նշեց, թէ Երսողան, միտումաւոր կերպով մեկնած է Պառն եւ Արմէնիայի խորհրդարանին մէջ, հայկական ուժերու Ղարաբաղէն հեռացումով դասընթացներու, հայ-թուրքական փոթոբոլներուն մէջ Թուրքիոյ յանձնառութիւններուն գործադրութիւնը խոչընդոտած:

Տէյվիս Ֆիլիպս դասեց, թէ ինչպէ՞ս ներգրաւուած է հայ-թուրքական յարաբերութիւնները բարեկարգելու աշխատանքներուն: Ան նշեց ամերիկեան վարչապետներու մէջ դիւանագէտներու հետ իր

սեղանի վարձը դրուագներ: «Ինծի համար դասընթացները ունի միայն մէկ դիւանագէտ, ճշմարտութեան դիւանագէտն է այդ: Հայոց ցեղաստամութեան ճշմարտութեան արբերակն է այդ», ընդգծեց Տէյվիս Ֆիլիպս: Ան ըսաւ, թէ Տեղաստամութիւնը անհերքելի փաստ մը ըլլալով, ինք բաց լաւ կը նախագար դասընթացները խեղափոխելու թրական մօտեցումները եւ թուեց Տեղաստամութիւնը ժխտելու Թուրքիոյ փորձերը:

Ըստ Տէյվիս Ֆիլիպսի, հայ-թուրքական միացեալ յանձնախումբ կազմելու գաղափարը ծագած է 1998-ին: Ան դրուաւ հայ-թուրքական յարաբերութիւններու բնականոնացման ծրագրում մէջ Հայաստանի իշխանութիւններուն վարած ճկուն ֆաղափականութիւնը եւ Երսողանին վերագրեց անոր ձայնարկութիւնը: Եզրակացնելով իր ելոյթը, Տէյվիս Ֆիլիպս նշեց, թէ հայ-թուրքական յարաբերութիւններու բնականոնացումը միտք ըլլալ դժուար, սակայն անհրաժեշտ է վերականգնել երկու դասընթացներուն միջոց փոխադարձ վստահու-

րաբար խորհրդարանին մէջ իր ունեցած ելոյթին առիթով Արմէնիայի խորհրդարանէն բողոքի մամակ մը յղուած է լիբանանեան կառավարութեան: Ան նշեց, թէ Թուրքիա զանազան միջոցներով կը փորձէ ականահարել հայ ժողովուրդի դասընթացներուն արժանիքը: Սուխայթի հարց տուաւ՝ հակառակ լիբանանեան խորհրդարանին ճանաչումին, ինչպէ՞ս բարեկարգելու անոր յարաբերութիւնը: Սուխայթի յայտնեց, թէ Հայոց ցեղաստամութիւնը անհրաժեշտ է դիտել եւ ներկայացնել մարդկութեան դէմ ոճիւրի սեռականութիւն, միտքաւորութիւն լիբանանցիներուն եւ համայն մարդկութեան սեփականութիւնը դարձնել ցեղաստամութեան փաստը: Ան առաջարկեց Տեղաստամութեան թանգարաններ բանալ: Պատմութեան գիտէրէն մէջ յիշատակել Հայոց ցեղաստամութիւնը, դժուարներու մէջ խօսիլ անոր մասին: Տեղաստամութիւնը «մասշտաբ» դարձնել լիբանանեան հասարակութեան, զայն ընկերային դիւանակիւն ներ-

դառնայ ցեղաստամութիւններ կանխող բարձր մը առաջամարտիկը: Իր խօսքին աւարտին Սուխայթի դիտել տուաւ, որ Լիբանանի խորհրդարանը կրնայ մաս կազմել ցեղաստամութիւնները կանխող համաշխարհային միջխորհրդարանական բարձր մը նախաձեռնողը:

Չեկոյցներուն յաջորդեց կարծիքներու փոխանակում: Տէյվիս Ֆիլիպս եւ Ղասսան Սուխայթի սղառիչ դասախօսներ տուին ներկայներու հարցումներուն:

Մարդկային իրաւանց դասաւանդութիւն կազմակերպութեան (MoHR) Լիբանանի նախագահ Ռէյնա Սարգիս թելադրեց ժամանակակից ընկերային զարգացումներու մէջ ներգրաւել Հայոց ցեղաստամութիւնը: Ան շեշտեց, ըսելով թէ Տեղաստամութիւնը հայութեան հարցը չէ միայն, այլեւ համայն մարդկութեան: Ան թելադրեց մարդկային իրաւանց սեռականութիւն հետադարձել Տեղաստամութեան ճանաչումը: «Գալով հայ-թուրք երկխօսութեան, կը խորհիմ թէ բաւական դժուար միտք ըլլալ խօսիլ խուլ, կոյր եւ չար ցանկութիւններ

ՀԲԸՄ-ՆԵՐ-ի կազմակերպութեամբ՝ Հայոց ցեղաստամութեան ճանաչման նուիրում կլոր սեղան Լիբանանի մօտ Հայաստանի դեսպանատան մէջ

թիւնը: Տէյվիս Ֆիլիպս ընդգծեց, թէ Հիւրի Գլիսթընը Ս. Նահանգներու նախագահ ընտրուելու դարագային անհրաժեշտ է վերաբերուածացնել ճանաչման աշխատանքները, մանաւանդ այս օրերուն, երբ Թուրքիա փորձեր կը կոտորէ երկրին հարաւորեւելեան երջաններուն մէջ, աղաւթական դրախտ կը ծառայէ Սուրիա եւ Իրաք թափանցող ահաբեկչական կազմակերպութիւններուն, ներառաւական Թուրքիան սազմադրէ կառուի: Ֆիլիպս, խոսքը հայտնաբերած ուղղելով մարտը չիմալ անցեալի սխալներուն մէջ եւ գործել համբերաւորութեամբ: Ան կոչ ուղղեց իրաւաբան հիմքերու վրայ զարգացնել հայ-թուրքական փոխարաբերութիւնները:

Լիբանանեան խորհրդարանի անդամ Ղասսան Սուխայթի իր ուրախութիւնը յայտնեց կլոր սեղանին մասնակցելու դասընթացներուն: «Պատիւ ունիմ հանդիսանալու խորհրդարանի մը անդամը, որ 2000 թուականին դասաւանդեց ճանաչումը հայ ժողովուրդին դէմ կազմակերպուած Տեղաստամութիւնը: Անոր ճանաչումը նաեւ երաւիք մըն է մնալ ողբերգութիւններու կրկնութեան դէմ», յայտնեց Սուխայթի: Ան ընթերցեց Հայոց ցեղաստամութիւնը ճանաչելու լիբանանեան խորհրդարանին մէջ վաւերացուած բանաձեւը: Սուխայթի ըսաւ, թէ դասընթացը մաս կազմելու Տեղաստամութեան հարաւորեւելեան առիթով Հայաստան մեկնած լիբանանեան դասընթացներուն: Ղասսան Սուխայթի նաեւ նշեց, որ Ղա-

րով լեցուն կողմի մը հետ: Ժողովուրդ մը, որ կեղծած է իր անցեալը, բաց դիւանակ միտք մերժէ իր յանցագործութիւնը», յայտնեց Ռէյնա Սարգիս:

Ռէյնա Սարգիսի կարծիքով, մերժել Հայոց ցեղաստամութիւնը կը նշանակէ, մերժել ցեղաստամութիւններ բարեկարգել: Ան խորհուրդ տուաւ թուրք մատուցողներուն դիմել՝ ֆաջ գիտնալով որ անոնց եւս կը սղառնայ վստահ, սակայն անհրաժեշտ է մատուցողութեան միջոցով թափանցել հանրային կարծիքին: Ռէյնա Սարգիս ըսաւ, թէ Թուրքիա հսկայական գումարներ կը մտնէ ժխտումի կողմնակիցներ հաւաքագրելու նպատակով:

Պէրոյի Ամերիկեան համալսարանի դասախօսուի Զաթիա Փելթեֆեան դիտել տուաւ, թէ հայ ժողովուրդի դէմ Տեղաստամութիւնը սկսած է 19-րդ դարու վերջին սասնամեակին: Վկայութիւններ ընթերցելով բիւսանական օրաթերթերու մէջ լոյս տեսած յօդուածներէն, ան ընդգծեց, թէ Թուրքիա կը բարեկարգէ 1915 թուականը, կարծիք թէ միայն այդ արեւիկին՝ Առաջին համաշխարհային դասընթացին ընթացքին սեղի ունեցած ըլլալին կարգ մը դէպքեր...: Ան ընթերցեց բիւսանական մամուլէն ֆաղաւթ կարգ մը խորագիրներ, որոնք ոչինչ էին, եթէ ոչ՝ Տեղաստամութիւն, երբ սակայն գոյութիւն չունէր Տեղաստամութիւն եզրը: Զաթիա Փելթեֆեան ցաւ յայտնեց, որ մեծ դասընթացները կանստեւին հայ ժողովուրդին առաջամարտը եւ կը խուսափին յարաբերութիւնները արել Սուլթանին հետ: Ան նշեց, թէ «Նիւ Եորք Թայմզ» օրաթերթը, Ուիւսթըն Չըրչիլ ֆանիցս Հոլոքոստ եզրը գործած են, հայ ժողովուրդին դէմ կատարուող վարչապետները նկարագրելու միջոցին: Ան ցաւ յայտնեց, որ ֆաղափական բարեկարգութիւնը կը ծածկուին արդարութիւն եւ իրաւունքներ:

Ելոյթներէն ետք դարձեալ սեղի ունեցաւ կարծիքներու փոխանակում: Կլոր սեղանի աւարտին, դեսպան Սամուէլ Սկրչեան բարձր գնահատեց զեկուցաբերներուն եւ խօսք առնողներուն բարեխիղճ մօտեցումները:

ՀԵԸ-ի Կեդրոնական վարչութեան անդամ Կերի Տեթլ յոյնուս շնորհակալական խօսք ուղղեց զեկուցաբերներուն եւ մասնակիցներուն, ինչպէս նաեւ Հայաստանի դեսպանատան, կլոր սեղանը սիրայօժարօրէն իր յարկին եւ հովանաւորութեան սակ կազմակերպելու առիթով:

ՆԵՐ-Ի ՄԱՍԻՆ ԳՐԱՅԵՆԵՐԸ Պէրոյի

Տավասարմություն նախագահին

Ահմեդ Դավութօղլուի մոտակայ տարածքի դաշնակցական մասին համաձայնագրի շուրջ զԼՍ-ները հաղորդումներ սարածեցին մայիսի 4-ին, նախագահի ելույթի վարչապետի համոզմունքից հետո: Լավատեղյակ աղբյուրների խոսքերով, վարչապետը այդ երկրամասի վարչապետ Բինալի 3ըլդըրմի որդուն հիշեցնող անձնավորություն Սիճագարի խաղաձեռքից մեկուն: Նախագահի վերահսկողությանը ենթակա զԼՍ-ները հայաստանեցի են, սակայն լուսանկարները մասնով են թափանցել Դավութօղլուի «մասնագետ»-ը, որն «այդուհետև ուզեցել է սովորաբար նախագահի վրա ելույթ ունենալ: Դավութօղլուն դուր չէր գալիս, որ Երդողանը, չունենալով օրինական լիազորություններ, ակնհայտ էր միջամտում երկրամասի վարչապետի պաշտոնին: Չնայած վարչապետի դժգոհությանը, Երդողանը կարողացավ նախարարական աթոռներին նստեցնել:

Դավութօղլուն դուր չէր գալիս, որ Երդողանը, չունենալով օրինական լիազորություններ, ակնհայտ էր միջամտում երկրամասի վարչապետի պաշտոնին: Չնայած վարչապետի դժգոհությանը, Երդողանը կարողացավ նախարարական աթոռներին նստեցնել:

Տարբերությունը հասավ

Վարչապետի գլխավորելուն անդամ կուսակցներին, երբ ընդդիմադիր «Sezcu Gazetesi» թերթը առաջին էջում հրատարակեց լուսանկար, որտեղ երևում է Երդողանի մերձավորագույն զինակից, սրանմորհի նախարար Բինալի 3ըլդըրմի որդուն հիշեցնող անձնավորություն Սիճագարի խաղաձեռքից մեկուն: Նախագահի վերահսկողությանը ենթակա զԼՍ-ները հայաստանեցի են, սակայն լուսանկարները մասնով են թափանցել Դավութօղլուի «մասնագետ»-ը, որն «այդուհետև ուզեցել է սովորաբար նախագահի վրա ելույթ ունենալ:

Պաշտպանեցին այդ նախաձեռնությունը: Մի քանի օր անց վարչապետը հրատարակեց սկզբ:

Բյուրեղի մահագույությունը

Վարչապետի թափուր դաշնակցի համար մեղադրվում է մի քանի թեկնածություն: Դրանք են արդարադատության նախարար Բեխիր Բոզդաղը, փոխվարչապետ Նուման Ջուրթուլուն, սրանմորհի նախարար Բինալի 3ըլդըրմը, էներգետիկայի նախարար, Երդողանի փեսա Բերաթ Ալթաբայը: Ամեն դեպքում նոր վարչապետը կլինի Երդողանի առավելագույնս նվիրված ելույթ ավելի զիջողամիտ մարդ, քան

Բա Իլհամն ու Շեյխարը

Անցնող շաբաթ Մոսկվայում տեղի ունեցած Ընդհանուր մեծամասերի OFS 8 միջազգային մրցաբաժանում Հայաստանը ներկայացնող Ալթերս Դազարյանը հաղթել է (այս մարզաձևի դասակարգում ճիշտ է ասել՝ ծեծել է) Ադրբեյջանը ներկայացնող Ռուսլան Մուրազովին: Իր հաղթանակը Ալթերսը հենց հինգից ճակատով է սահմանում կռվող հայ զինվորին՝ ծածանելով Արցախի դեսպանի դրոշմը:

Այս կառավարությանը ադրբեյջանական կայքերից մեկում մարզական մեկնաբան կրկին Ռուսլան Հեյրաբադը մի ծավալուն հոդված է գրել, որտեղ «բացահայտել է», որ Ռուսլան Մուրազովը ոչ թե ադրբեյջանցի է, այլ՝ դաղստանցի եւ մրցաբաժանում Ադրբեյջանը չի ներկայացրել՝ «Պարզապես հայերը փող են սվել երիտասարդ մարզիկին, որտեսզի նա ռինգ էլին Ադրբեյջանի դրոշմ, իբր մեր երկիրն է ներկայացնում», գրել է մարզական մեկնաբանը՝ ծեծելով, որ «Ադրբեյջանը երբեք անփորձ մարզիկի չէր հանի հայի դեմ, եւ եթե այդտեղ ադրբեյջանական դասակարգում լինեւր խկաղես, աղա հայ անջատականները չէին համարձակվի այնտեղ բարձրացնել Արցախ կոչվող անջատողական ռեժիմի դրոշմը»:

Պարզապես մեկ ասել, թե ինչ հոդված կգրեւր Հեյրաբադը, եթե Մուրազովը հաղթեւր Դազարյանին, բայց ամեն դեպքում նրան հաջող հոդվածի համար թեմա տան: Բանն այն է, որ հայերի դեմ էլել եւ ավելի լուրջ կռիվներում դաշնակցի են այնդիսի ադրբեյջանցիներ, ինչդիսի են Հեյրա Ալիեւը եւ Իլհամ Ալիեւը, օրինակ: Թե՞ նրանք էլ ադրբեյջանցի չեն եւ Ադրբեյջանը չեն ներկայացնում...

Ինչո՞ւ հեռացավ վարչապետ Դավութօղլուն

Թուրքիայի վարչապետ Ահմեդ Դավութօղլուն օրեր հրաժարվում է իր նախագահ Երդողանի միջոցով համազուգում: Ընդամենը 22-ին կայանալիք արտահերթ համազուգումը: Ըրաժարականի դիմում ներկայացնելուց հետո Դավութօղլուն հայտարարեց, թե իր ելույթը միջազգային միջոցով չի թափանցում եւ «եղբայրական հարաբերություններ»:

վութօղլուն՝ նշելով, որ դա «ոչ այնքան իր որոշումն էր, որքան անհրաժեշտություն»: Ընդամենը նա խոստացավ մնալ խորհրդարանի ԱԶԿ ժառանգակոր եւ ընդգծեց իր հավասարությունը նախագահ Երդողանին:

Իր փեսա Բերաթ Ալթաբային եւ մերձավոր զինակից Բինալի 3ըլդըրմին, նրանց դարձնելով համադատաստիանաբար էներգետիկայի եւ սրանմորհի գերատեսչությունների ղեկավարներ:

Միևնույն ժամանակ թուրքական թերթերը հաղորդեցին, որ մայիսի սկզբին վարչապետը թերեւս այցելի ԱՄՆ: «Հյուրիւթը դեյլի նյույու» թերթը վարչապետին մոտ կանգնած աղբյուր վկայակոչելով գրեց, որ Սոփիայի Տունն անմիջապես հաստատել է Դավութօղլուի հանդիպումը նախագահ Բարաք Օբամայի եւ փոխնախագահ Ջոզեֆ Բայդենի հետ: Դրանով իսկ Վաշինգտոնը հասկացրեց, որ անհանման մեծ ուրախությամբ կընդունի Թուրքիայի վարչապետին, քան նախագահին:

Դավութօղլուն: Փորձագետները վստահ են, որ նա դաշնակցությունում կարող լինի հետ Թուրքիայի արտաքին գործերի նախարար Բերաթ Ալթաբային կարող է դառնալ էլ ավելի անկանխատեսելի: Մասնավորապես Իլչա Սաթոկը ԵՄ-Թուրքիա հարաբերությունների առնչությամբ հետեւյալ հավաստումներն է անում. «Դավութօղլուն գոնե կարողանում էր ինչ-որ ձեռքով ազդել արտաքին գործերի նախարարի վրա: Նա ԵՄ հետ մերձեցման գլխավոր նախաձեռնողն էր, եւ նրա հեռանալը Բյուրեղի մահագույությունը բացասաբար ընկալեցին: Հարցականի տակ է հայտնվել նաեւ գաղթականների հետ կապված համաձայնագիրը: Մի կողմից, Երդողանը տեսնում է, որ Եվրոպայում իրեն ընդունեն իբրեւ հավասարի, մյուս կողմից, նա բնավ չի ուզում կասարել ԵՄ որեւէ դաշինք, քանի որ դա ստանուն է իր իշխանությանը: Երդողանը կարողանալի գաղթականների խնդիրը քաղաքացիական պայքարի հետ կարողացավ հանդիպում ունենալ Օբամայի հետ: Ի դեպ, անարդյունք հանդիպման ընթացքում կողմերը միայն կազմաբաններ փոխանակեցին: Օբաման մահագույություն արտահայտեց Թուրքիայում մարդու իրավունքների եւ զԼՍ-ների հանդեմ իշխանությունների դիրքորոշման կառավարությանը: Երդողանն իր հերթին հայտարարեց ԱՄՆ-ում իսլամադավանության ուժեղացման մասին:

Քաղաքականություններ

Երդողանի եւ Դավութօղլուի փոխհարաբերությունները առաջին անգամ սրվեցին անցյալ տարվա հունիսին, երբ խորհրդարանական ընտրություններում ԱԶԿ-ն բավարար փններ չստացավ մեն-մեմակ կառավարություն կազմելու համար: Լուրեր տարածվեցին, թե Դավութօղլուն հանդես է գալիս կոալիցիայի ստեղծման օգտին եւ մուլնիսկ «հետախուզական բանակցություններ» է վարում Հանրապետական ժողովրդական կուսակցության, Ազգայնական շարժում կուսակցության եւ ֆրանսիս ժողովուրդների դեմոկրատական կուսակցության ներկայացուցիչների հետ, մինչդեռ Երդողանը դաշնակցական էր վարձաձեռնում ընտրություններ: Դավութօղլուն ստիպված էր տեղի տալ ստեղծել ժամանակավոր կառավարություն եւ դաշնակցական ընտրությունների, որոնք կայացան նոյեմբերի 1-ին: ԱԶԿ-ն ստացավ խորհրդարանի 550 տեղերից 317-ը, չաղախովելով սահմանադրական մեծամասնության 330 տեղը:

Դավութօղլուն չէր ուզում լինել «գրգռելի վարչապետ», քանի որ ըստ սահմանադրության ինքն ավելի շատ իրավունքներ ուներ, քան նախագահը:

Նախագահին նյարդայնացնում էր վարչապետի հարաձուռն ժողովրդականությունը ինչդեպ երկրի ներսում, այնպես էլ արտերկրում: Դավութօղլուի գլխավոր ծառայություններից մեկը համարում են ԵՄ-Թուրքիա անայցազիր ռեժիմը, որը դեմ է ուժի մեջ մտնող առաջիկա ամռանը: Այն փաստը, որ Թուրքիայի ֆաղափարները Շենգենյան գոտի իրենց ազատ մուտքը կադեմ եւ Դավութօղլուի եւ ոչ թե իր անվան հետ, հասկալիս կասաղեցնում էր Երդողանին: «Դավութօղլուն համակարգային բարեփոխումների կողմնակից էր եւ դեմ էր միանձնյա կառավարման ռեժիմի ստեղծմանը: Նա (համեմալն դեղա, խոսքով) դաշնակցական էր մամուլի ազատությունը, մարդու իրավունքների ընդլայնումը, իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը: Երդողանի իրեն աղախովագրում է գերմանապահական հանրապետության ստեղծման ձանաղարհին եւ ամբողջ դաշնակցական է հնարավոր մրցակիցներից: Թեւեւ Դավութօղլուն որեւէ ձեռքով չէր խանգարի նախագահին, բայց ուներ սեփական կարծիք, որը դարբերաբար չէր համընկնում Երդողանի կարծիքին: Բացի դրանից, Դավութօղլուն, ի տարբերություն բազմաթիվ դաշնակցայինների, կադված չէ կոռուպցիոն սկանդալների հետ», ընդգծում է ֆաղափարության թեկնածու, թուրքագետ Իլչա Սաթոկը:

Երդողանի շրջապատը երկրորդն ուներ, որ Վաշինգտոնի ազակցությունը սասնալով՝ Դավութօղլուն կփորձի անրադուրել իր ֆաղափարները: Եվ Երդողանը դիմեց կանխիչ ֆաղափար. մինչ վարչապետը այցով զսնվում էր Դոհայում, ԱԶԿ ղեկավարությունը հաղորդեց նրան ընդունեց նվաստացուցիչ որոշում, Դավութօղլուին զրկելով մարզերի եւ օկուպաների ղեկավարներ նշանակելու լիազորություններից: ԱԶԿ սնորենների խորհրդի 50 անդամներից 47-ը

Մայիսի 10-ին Սոսկիումում կայացավ Եվրոնեսիլ-2016-ի առաջին կիսադարձակիչը: Հայաստանը ներկայացնող գերմանաբնակ Իվեսա Մուկուչյանը անցավ եզրափակիչ փուլ, որը կայանալու է մայիսի 14-ին՝ կրկին Սոսկիումում: Մեր ներկայացուցիչը համերգարահի այդտես կոչված «կանաչ սենյակում» հեռուստացուցիչների առջեւ (Եվրոնեսիլը դիտում է միջին հազարակներով 200մլն մարդ) բարձրացրեց նաեւ Արցախի դրոշմը: Մինչ այդ մրցույթի կազմակոչման, այն է՝ Եվրոպական երաժանարարների միությունը հորդորել էր գերծ մնալ ֆաղափարային այս կամ այն խմբավորումների, չճանաչված դեմադրությունների դրոշմների ցուցադրումից: Աղա զգուրացրել է Հայաստանի դաժնարարությանը, որ եթե կրկին (եզրափակիչում) մեր դաժնարարներից մեկը ցույց տա Արցախի դրոշմ, աղա Հայաստանը կորակագրվի:

Ի դեպ, մեծ Ըվեդիայում եւ ոչ միայն Ըվեդիայում, այլեւ Եվրոպական գերթե բոլոր երկրներում բնակվող հայրենակիցներ ունեն, որոնք եթե Սոսկիում, Պրահայի, Բեռլինի, Փարիզի, Հոնոլուի, Վիեննայի, Վարսովայի, Կոպենհագենի, Աթենի եւ Մադրիդի, ... փողոցներում ծածանեն Արցախի դրոշմ, ոչ ոք Հայաստանին ոչ մի տեղից չի կարող որակազրկել, քանի որ Եվրոպան Եվրոնեսիլը չէ. այն ինչ չի կարելի Եվրոնեսիլում, կարելի է Եվրոպայում: Կարելի է եւ դեմք է: Պարտաւտեղ Պ. ԲեՇՈՒՅՆԵ

«Վարչապետը դեմ էր կառա-

Պարտաւտեղ Վ. ԲեՇՈՒՅՆԵ

Ազգային Կոնցր

Թիվ 18(269)
13 ԱՄՅԻՍ,
2016

Նաիր ՅԱՆ

Բանահավաք, երգասաց, դասնաբան Յայրիկ Մուրադյանի ընթացիկ ջանքերով թողարկվել է «Մոկաց սարեր» խորագրով ձայնասկավառակը՝ նվիրված մեծ հայի ծննդյան 111 ամյակին: Այն ներառում է Յայրիկ Մուրադյանի ձայնով հնչող 30 երգ: Սա թվով երկրորդ հավաքածուն է: Բարեբախտաբար ես մեկ ձայնասկավառակի նյութ կա, որը երգասացի հարսը մտադիր է ներառել երրորդ հավաքածուում: Դա աղագայուն. ազգային երգի սիրահարներն ու ազգագրագետներն այսօր արդեն ունեն ուրախանալու առիթ՝ «Մոկաց սարեր» հավաքածուին: Ձայնասկավառակի դիզայներ-նկարիչը Յայկ Սայադյանն է:

Յայրիկ Մուրադյանը 10 տարեկան է եղել, երբ գաղթի ճամփեով հասել է Սիրիա, Իրաք, հետո՝ Յայասան: Եվ այդ տարիներն իր ֆենոմենալ հիշողությամբ

րենց սան ու մառանի բանալիները՝ հոգու խորում հավասարակ ու հուսալով, թե մի օր վերադառնալու են Երզնի՝ իրենց հարազատ օջախ: Յայրիկ Մուրադյանը դա հողատերն էր մեր կուրսած հայրենիքի երգ-բանալիները»:

Ազգագրագետ Արուսյակ Սահակյան- Իզուր չէ, որ Յայրիկ Մուրադյանը խրիմյան Յայրիկի անվանակիցն էր. կոչված էր կատարելու նրա դասգանները: Յայրիկով ճանաչեցի մեր ժողովրդական երգերը: Քանի՜ երգասաց ենք ունեցել՝ Յայրիկից ավելի հզոր ձայնով ու մեծ երգացանկով, բայց հենց նա՝ դարձավ ժողովրդական երգասացի հավաքական կերպարը: Մենք ոչ միայն Յայրիկի ձայնով, այլ նաեւ նրա տեսիլով ու նկարագրով ճանաչեցինք հայ երգը: Բոլոր բարբառները գիտե՜ր՝ գավառ առ գավառ, հետեւաբար եւ՝ բոլոր գավառների երգերը: Ինչպե՞ս էր լրացնում այն տողերը, որոնք մոռացվել էին, ջնջվել: Լրացնում էր այնքան բնականորեն՝ տեսիլով, ոգով,

Յայրիկ Մուրադյանն իր ազգային հայացքների ու սկզբունքների համար անզուսուցանելի է, կախարհակոչ: Բանասում է եղել, երբ իր 3 տարեկան որդին մահացել է: 1970-ականների «ձնհալը» մի փչ մեղմեց իշխանությունների վերաբերմունքն ազգային մշակույթի նկատմամբ: Ռադիոհեռուստիոնի ղեկավար Ստեփան Պողոսյանի օրոք Յայրիկ Մուրադյանը երեւաց էկրանին, նրա ձայնը հնչեց ռադիոյով: Դրանք ազգային զարթոնքի տարիներն էին: 1988-ի շունքները չէր լինի, եթե դրան նախորդած չլիներ ազգային ինֆոթայնի գիտնական այդ ժամանակաշրջանը: Դրանում իր ներդրումն ունեն նաեւ Յայրիկը:

Կոմիտասը փրկեց հայ երգը, Յայրիկը շարունակեց նրա գործը»:

Կոմիտասը, ՀՀ ժողովրդական արտիստ Տիգրան Մանսուրյան- «Յայ երգի, հայ ոգու շուրջն ենք հավաքվել այսօր: Ես երջանիկ եմ, որ առիթ եմ ունեցել Յայրիկ Մուրադյանին տեսնելու, նրա հետ շփվելու:

համի առջեւ ժողովուրդ հավաքվեց: Եվ երբ երգն ավարտվեց, բոլորը ծափ սվեցին: 91-ամյա Մարգոն հիացած դասնում էր Կոմիտասի ձայնի մասին: Բայց ինձ համար ամենաթանկն այն է, որ Կոմիտասն այդ նույն հզոր, բարձր ձայնի կարիքը չունեցավ, երբ երգում էր մեր ազգային երգերը: Մեր երգը դեռի մերս երգվող երգն է: Մերը մեծ ձայների, դրոշմների երգ չէ: Մենք կիսով չափ դեռի մերս, հոգու մերս ենք երգում: Երբ այդպիսին էր Յայրիկ Մուրադյանի երգը՝ կիսով չափ աղոթք, կիսով չափ երգ:

Գիտե՜ք՝ ինչ հետաքրքրական բան է երգի առնելը: Երբ այդ երգը մտային թղթին է հանձնված եւ այն միտք մտնից շնչավորես, միտք կարողանաս թիթեռի թռիչքը կանգնեցնել, հանձնել թղթին, հիանալ նրա գույներով ու այն թռիչքով, որ նա այդ դասին իրենով խորհրդանշում է: Բայց դա թռիչք չէ, դա թռիչքի սահմանումն ու գծագրությունն է: Ինչպե՞ս անել, որ նա մտքից թռչի: Դրա համար միտք այդ թիթեռին հաղորդես այն հարսությունը, որ կրում է բանավոր արվեստը: Իսկ բանավոր արվեստը գրավորից տարբերվում է, որովհետեւ իր մեջ ունի կենդանի շունչ, սան, ընթացող զգացողությունների անթարգմանելի ազդեցություն: Յայր, մայր, փույր, եղբայր, հարս, տուն, հաց. այս ամենը միտք զգաս ու կարողանաս հաղորդել բանավոր երգում, այլապես դու կմնաս այն արտադրության սահմաններում, որը ժողովուրդն է ասում՝ գիտությամբ կչալե:

Յայրիկ Մուրադյանը բերեց կենդանի երգ՝ իր կենդանի, բնական ձայնով, եւ դա նրա մեծագույն առաջնությունն էր: Ազգագրական խմբերն իրենցով են անում այդ կենդանի շունչը. դրանք Յայրիկ Մուրադյանի շնչավորած, կենդանի մահած երգերն են: Մենք փառափառության տարբերումների մեջ ենք: Մահուր ջուր կա՝ լեռներից հոսող, դարձ աղբյուրի ջուրը: Մենք չգիտենք, որ այդ ջուրը մեր սակից գնում է, նրան գալիս է փոխարինելու կոկա-կոլան: Կա գլոբալիզացիա կոչվող վտանգը: Մեր երիտասարդությունն առանց ռեզուլյար ռիթմի, չի կարողանում երաժշտություն լսել: Բայց կա դարձագույն կենսաբանական մի երգ, որ ոչ մի ռիթմի դասանց չունի: Յայրիկ Մուրադյանը հենց այդ երգը բերեց՝ կենդանի հնչողությամբ: Թող ոչ ոք կասկած չունենա, որ հենց այդ երգն է ամենադասականը մեր սահմանի զինվորի համար: Այդ երգը հաղթել է: Դա Յայրիկ Մուրադյանի՝ ճիշդ եկող, դեռի տուն գնացող ու տուն դառնալու երգն է»:

Կոմիտասի անվան կամերային երաժշտության սանը, ուր տեղի էր ունենում Յայրիկ Մուրադյանի ծննդյան 111 ամյակին նվիրված «Մոկաց սարեր» հավաքածուի շնորհիվ, երեկոն վերածվեց ազգային երգ ու դարձ Երազանդի: Յայրիկի ժամանակներից թափված են հայի ծագումնաբանության, գենի ու ինֆոթայնի մեջ:

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՀԱՅՐԻԿ

բերանացի երգել է Արեւմտյան Յայասանի տարբեր գավառների 150 երգ: Դրանց մեծ մասը ռադիոյի «Ոսկե դարանում» է, մի մասն էլ՝ ընթացող արխիվում: Այդ երգերը Յայրիկ Մուրադյանը կատարում է առանց նվագակցության՝ բնական, կենդանի ձայնով:

Ազգագրագետ Ալինա Փահլեւանյան- «Արվեստի ինստիտուտի աստիճան էի. Մաթեոս Մուրադյանը, որ ձայնագրել էր Յայրիկ Մուրադյանին, մի օր ինձ ասաց, որ այդ բոլոր երգերը մտադրեմ: Այդպես ես ծանոթացա Վարդեսի հետ, դասիկ ունեցա մոտ 400 էջովու նրա աշխատք: Մինչեւ հիմա նրա ձայնն ականջներիս մեջ է: Նոսագրությունը դարձավ մի առանձին ժողովածու, որը լույս տեսավ 1980 թվականին, ունեցավ նաեւ երկրորդ հրատարակություն, դա էլ սղառվեց, ու հիմա վերհրատարակման կարիք կա: 1960-ականներին Յայրիկ Մուրադյանը մի այնպիսի ֆոլկլորային արվեստի բարձրագույն երկուն, որը նախադեռ չուներ: Այդ տարիներին հայերս առաջին անգամ զգացինք մեր ազգային երգի ուժն ու գործությունը, մեր ինֆոթայն արձանների կանչը լսեցինք: Այդ երգը մագնիսական, դյուբիլ ուժ էր, որ շատերին դեռի իրեն փառեց ու կառեց անաղաւս հայ երգին»:

Երաժշտագետ, խմբավար Դանիել Երաժիշ- Մարտիրոս Սարյանն ասում էր. «Ես 5000 տարեկան եմ, որովհետեւ յուրաքանչյուր արվեստագետ իր մեջ կրում է իր ժողովրդի կենսագրությունն ու դասնությունը»: Մենք նույն ենք Յայրիկ Մուրադյանի ոչ թե 111, այլ 5000 ամյակը: Կոմիտասն ասում էր. «Երաժշտությունն ամեննեմ մահուր հայելին է ցեղի»: Մանուկ էր Յայրիկը, երբ անաղաւսներով եկավ հասավ Յայասան՝ իր մեջ կրելով այդ ամեննեմ մահուր հայելին: Մենք կորցրինք մեր երկիր Դախսավայրի զգալի մասը, բայց Յայրիկը կարողացավ դառնալ դասական երգի մասին հիշողությունը: Ինչպե՞ս Դանիելն էր ասում, հիշողությունը միակ վայրն է, որտեղից մեզ ոչ ոք չի կարող արտաքսել: Մեր մանկներն իրենց գրգանում դառնում էին ի-

նությունը հավասարին:

Յայրիկ Մուրադյանը հետամուտ եղավ, որ այդ երգերը մեր կատարողներ ունենան, արդեն, հարատեւեն, փոխանցվեն հաջորդ սերունդներին: Նա ստեղծեց ազգագրական երգի խմբեր, որոնց ավանդեց իր հավաքած երգերի սրբազան մասունքները: Յայրիկը նաեւ բանահավաք էր, ֆայլում էր գյուղից գյուղ ու իր բախտակիցներից լսում մեր երգեր, նրանց մեր կյանքը սալիս: Այդպիսին էր մեր Յայրիկը, հայ ժողովրդի Յայրիկը»:

«Կարին» ազգագրական երգի-դարձի խմբի ղեկավար Գագիկ Գինոսյան- «Յայրիկ Մուրադյանը լույս աշխարհ բերեց հայ ազգային երգը: Նա մեր ուժադրությունն ուղղեց հայի ներաշխարհը, կենսագրությունը, տեսակն արտադրող երգերի վրա: Եվ դա դարձանալու փառափառ ժամանակներում:

Յայ ազգային անաղաւս երգը բարձրացավ ոչ միայն բեմ, այլեւ մտավ յուրաքանչյուր օջախ: Մինչեւ Յայրիկը, ոչ ոք չէր հանդգնում հրատարակել երգել: Գեղջուկը թոնրան շուրթին էր մտնում այդ երգերը կամ որդու հարսանիքին, սակայն այդ գանձերը համաժողովրդական հնչողություն չէին ստանում:

լու: Մտադրեց հիացած եմ եղել նրա ներհուն, խոր մարդկային նկարագրով: Հիմա, երբ նրա ձայնը մտքից թեւածում է, հասկանում ես, որ այդ ամբարած հարսությունն իր մահուրային հայելին է:

Քչերը գիտեն, թե 1960-ականներին ինչ էր նշանակում ազգային երգեր հնչեցնելը: Հիշեմք հաշիկ Դաւենցի «Ռանչարների կանչը». սասունցիները բարձրանում էին լեռները՝ այնտեղից իրենց երկիրը տեսնելու, որովհետեւ կարո՞ջ սանջում էր: Որդեսգի մարդկանց կրեմ իրենց սնից ու հողից, իրենց կարո՞ջից, իշխանություններն արգելում էին նրանց իրենց երգերը երգել: Ես հանդիպել եմ Տիգրան հայրիկին՝ Վերին Սասնաճեն գյուղից, որին խնդրում էի երգել: Չէր երգում. վախենում էր. արգելված էր: Եղավ մի ժամանակ, երբ այդ արգելիքը հանվեց, եւ եկավ Յայրիկ Մուրադյանը:

Մի դրվագ դասնեմ: Փարիզում էի: Գեղեցիկ գիտեր էր. 91-ամյա մի կին, որը երիտասարդ տարիներին իրենց սանը հյուրընկալել էր Կոմիտասին, դասնում էր, թե ինչպե՞ս Կոմիտասը մի օր երգեց: «Կոմիտասին խնդրեցինք, որ դասական երգի: Նա երգեց Շուբերտ: Այնպիսի մեծ, հզոր ձայնով երգեց, որ մեր սան բաց դասնու-

ԱԼԵՔՍԱՆԴ ԹՈՓՅԱԼ

Այս գիրքը չափազանց դժվար է կարդալ։

Դժվար է երկու, զուցե երեք առումով։ Նախ՝ հոգեբանական։ Գիրքն ասես բազալիստ եստիկոսական է։ Անդհամազանի շունչն է տալիս այնպիսի կերպարներ, որոնք մի կերպ կանգնում են անհամար զեմբլաների շրջանում, սրբաբանական պատկերները հիշեցնող սեռերով, մահաբույր բառերով, որոնք ներկայացվում են րաբանական մի դեմք, հավանաբար կանաչի։

Վախճանականության սարսափը մի կերպ հաղթահարելուց հետո երբ փորձում են կարդալ, աղա դեմ են առնում մի նոր արգելիչ։ Գիրքը բացվում է մեծագույն դժվարությամբ, թվում է մի գորավոր զտդանակ կա, որն ասես հուշում է, թե մի

նցի եւ հարակից սարածմերի գործող անձանց։ Ամեն մեկն ուրույն մի ճակատագիր է, որ զանազան համագամաների բերումով հայտնվել է այդտեղ։ Նրանք եղել են հասարակության միջին եւ ստրիկ շերտերում, բայց, ահա, սարբեր ճամփաներով միավորվել, ինչ-որ չափով հավասարվել ու նույնացել են այստեղ՝ ստրիկից ավելի ստրիկ մի հարթակում, որտեղից ավելի ցած իջնել անկարելի է, եթե ոչ իրենց չփորձեն արդի հեռ գնալ ու անհետանալ որդես թիղի-զիական զանգված։

Նմանություններ գտնելու հոռի սովորությունը սրվելով, անմիջադեմ իրենց են Մ. Գորկու «Ջահապարան»-ը, բայց եւ Տեղ-Տեղ մուսուլմանական մի սարբերություն։ Այո, այդ հանճարեղ ստեղծագործության մեջ նույնպես ներկայացվում են կյանքից դուրս շաքարավաճ հասարակության սարբեր խավերի ներկայացուցիչներ՝ ազնվակա-

Նուբարաբեցի դժոխային թարունակները, մանրամասնորեն, գուցե եւ չափազանցված ներկայացված աղբյուրից բնականիցն էրի տակայի առաջան։ Թվում է արդեն մեխանիս եւ առնում գրի էջերից, եւ ակամայից հարցնում են՝ հեռո՞ր։ Պատասխանը ծնվում է ասիճանաբար, յուրաքանչյուր թերտեղում կենսագրությանը ծանոթանալուց, նրա առաջին շունչները, նրա երազանքներին հարողոթակցվելուց հետո։ Մենք շենում ենք բարդ ճակատագրեր, մարդիկ, ովքեր հայտնվելով աղբի մեջ՝ չեն կեղտոսվել եւ հոգու խորում թափափանել են մաքուրությունը, եւ, չնայած այդ դաժան փորձությունը, մնացել Մարդ։

Իմիջիայլոց ասեմք Գ. Դոմիկյանի վեղան այս առումով Երեւանի կյանքը, խոսքի ու սարական թայմաններից գուրկ սնեում։ Տներ, որոնք, թող ներվի մեզ, Եւս չէին սարբերվում վեղի մեջ նկարագրված խախտված կյանքի մեջ, որտեղ իրենց գոյությունն են քաղաքային կյանքի հասակն իջած, բայց խիղճն ու հոգին մաքուր թափանցած վիճակի միջոցով արտահայտված, որ աղբանոցն այդտեղ չէ, այլ

երկը չի կարող իմնին գեղարվեստներն բարձրաժեղ լինել, եթե բարձրաժեղ չէ բարոյադատ։ Տարրական այս ճեմարտությունը նուրից կարելի էր այս օրերին, երբ մեր երկիրը հերթական անգամ հայտնվեց կենաց-մահու կռվի մեջ։

Առաջնագծում գոյակած ու հերոսացած խաղաղության մասերը ցույց սվեցին, թե որտեղ է գտնվում իսկական աղբանոցը։ Նրանք գրեթե բոլորը ծնվել ու դաստիարակվել էին անկտուր, կիսափոշի, խոսքի ու սարական թայմաններից գուրկ սնեում։ Տներ, որոնք, թող ներվի մեզ, Եւս չէին սարբերվում վեղի մեջ նկարագրված խախտված կյանքի մեջ, որտեղ իրենց գոյությունն են քաղաքային կյանքի հասակն իջած, բայց խիղճն ու հոգին մաքուր թափանցած վիճակի միջոցով արտահայտված, որ աղբանոցն այդտեղ չէ, այլ

թայման լցվեր դրվասալից հողակածներով, ամենեւին։ Վեղը սարբեր ընթերցումների առիթ է տալիս։ Այլ՝ որ անդրադարձը թիսի լինել բնագրային չափ անխուսափելի, ինչպես, ասեմք, մեր մարմինն է, մեզանից անկախ, կծկվում ցրից ու ցավից։

Բայց, ինչպես երեւում է այս եւ մանավանդ կանաչ թղթի վրա գրվող հարապետ գրախոսություններից, մեր գրախոսադասությունը մեծավ մասամբ կորցրել է ոչ միայն առողջ բնագործ, այլեւ խիղճը։

Եթե մանուկում որեւէ գրավոր անդրադարձ չնկատվեց, աղա գրական Եւսանակներում փորձ արվեց մեկնաբանել, գնահատել եւ նույնիսկ դասակարգել այս վեղը։ Երեւանի արհեստական ստեղծագործություններից մեկում, մոտ երկու տասնյակ գրող, լրագրող ու թարգմանիչ գրուցեցին խնդիր առարկա հեղինակի եւ նրա երկի Եւսը։ Զննարկումը կարծես մակերեսային էր եւ մի օրինակ անհամարձակ։ Բուն խնդիրն այդպես էլ չարձարվեց։ Ավելի Եւս խոսք եղավ այն մասին, թե որ գրականության մեջ թիսի դրվի այս երկը՝ Սփյուռքի, ֆրանսիական, թե՛ Չայասանի... Եվ կարծես ընդհանուր եզրակացություն չեկան, մինչդեռ հարցն իսկապես կարելու է, եւ այնքան էլ դյուրին չէ դրան թասասխանել։

Ավելի քան քառասուն տարի առաջ, երբ տղազոյության էի թասասուն մեկ այլ ֆրանսագիր հայազգի՝ Վահե Զաչայի ժողովածուն, հեղինակին խնդրեցի, որ առաջաբան գրի այդ գրի համար։ Նա սիրով համաձայնեց եւ իսկույն ուղարկեց խնդրած նյութը, որտեղ մասնավորապես ասում էր, թե իր գործերը, ճիշտ է, «գրված են ֆրանսերեն, բայց մտածված են հայերեն»։ Իսկ Վիլյամ Սարգսյանը թարգարդես հայասրում էր, թե իմրը անգլերենով արսահայկող հայ գրող է։

Ամենեւին չկասկածելով այս երկու մեծ գրողների անկեղծությանը, այնուամենայնիվ, թիսի ընդունելով, որ նրանց ստեղծածը ֆրանսիական եւ ամերիկյան գրականության բնորոշ արսահայտություններ են, որքան էլ որ «մտածված են հայերեն»։ Չարցը միայն լեզուն չէ, որն, անուշ, գրականության ազգային թասկանությունն է, այլ այն հիմնական հանգամանքը, որ նրանց ստեղծագործությունները մտադրացվել ու ծնվել են այդ երկրների մտապային անդասումնում եւ որ դրանցից դուրս, որդես այդպիսին, երբեք չէին ծնվի։

Դոմի Դոմիկյանի թարգարդես լեզուն, ասես, դառնում է երկրորդական, իսկ վեղը թվում է, թե ծնվել է ֆրանսիական գրականությունից դուրս, եւ որ իր ողջ էությունը լիովին հայկական է, Եւս ավելի հայկական, քան հայերեն գրված Եւս ու Եւս գործեր։ Չարյունը սովորով հայկական է, չնայած երբ հարյուր վաթսուներեղ ըջերից ոչ մեկ վրա ՉԱՅԱՍԱՆ բառը չեն գտնի։ Ավելի՛ն՝ երբ փարիզյան իրսարականությունն ենք բացում, թվում է կարողն ենք ֆրանսերեն թարգմանությունը մի գործի, որի հայերեն բնագիրն անհետացել է, եւ հիմա նորից թարգմանությունից թարգմանվել է հայերեն եւ իր տեղը վերականգնել։

ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՄՈՒԽԱԿԸ ԼՈՒՒԹՅՈՒՆԸ

ԴԸՆԻ ԴՈՆԻԿՅԱՆԻ «Աղբասան» վեղի առիթով, Երեւան, «Ակնուակ արվեստ», հրատ. 2013 թ.

կարդա, որն, ասես, ուր որ է Երկրոցով կիսակլի՛ իր հեռ խավարի թագավորությունը սանելով հանդուզն ընթերցողին։ Իսկ երբ՝ բացված էջերը երկու ձեռքով ամուր թափելուց հետո, այնուամենայնիվ, համառուն եւ կարդալ, աղա հայտնվում է մի նոր խնդիր՝ անձանոթ տառատեսակը, որն ասես էջերով սիռնված միջառների հարաբարժ, խտվածադու զանգված լինի։ Մի քանի էջ կարդալուց հետո արհեստը հոգնում են։ Անգամ խոճորացույցը չի օգնում։

Այնուամենայնիվ, այս դժվարությունն էլ երբ մի կերպ, օրը 10-12 էջ կարդալով հաղթահարում եւ, աղա հայտնվում է հիմնականը, գրեթե անհաղթահարելի՜ն՝ ակամաստեղ դառնալ աղոթակիության մեծածավալ թասկերների եւ սուկուրից չհարաճալ։ Ամսիջադեմ հիշում եւ Դանթեի տղը «Դժոխի»-ից. «Ո՛վ մտնողներ, թողե՛ք ինչպե՛րը համայն»։

ԴԸՆԻ ԴՈՆԻԿՅԱՆ

կանոններն մեր արհեստը զանազան դեզեննացված, թուերդագային կերպարներ, մեակելով այլանդակի ախսավարակ մի գեղագիտություն, ձգտում են այդ կերպ ներկայացնել արդի հայ իրականության ընդհանրական թասկերը, որը վեղի մեջ էր գրեթե բարձրացված նույնիսկ թե նա էլ կրան։ Եվ, բնականաբար, էկզոթիկ Եւս արհեստը այս գործերում քանակական անձանցին փորձն անգամ չկա թարգարդես, թե մարդ ինչու է հայտնվել այդտեղ, քանզի դա չէ հեղինակների նոթասակը, այլ աղբակեցության թախտված հմայրները գովագրելու են դրա ֆունդի «գրիկանցային» հովվերգություն հյուսելը։

Թե որքանով էր Գ. Դոմիկյանն արդարացի այս դաժան եւ թասանագուրկ վեղը գրելիս, առավել քան հանդիչ աղացուցեցին աղոթյան վեղը՛ն՝ թագ օրերը։ Գեղագիտական եւ բարոյական տարմանների միախուսումը գրված ստեղծագործությունների առանձնահատկությունն այն է, որ քաղաքային ամեն մի նոր եւ կարելու իրարաճություն բացահայտում է դրանց իսկությունը եւ Եւսունակ արժեքներում, եթե իսկապես ճեմարիս են ու տղադակավոր։ Արվեստի եւ գրականության

կեղտոս փողերով կառուցված դրակներում, որոնք իրենց անթասկառ Եւսությունը անարգում են՝ աներեւակայելի հրաբով մաքուր մնացած ժողովրդի արժանապատվությունը։ Չեհները դիվական մի վիճակախաղով հմարավորություն էին ստացել իսկապես առաջին դառնալու եւ առաջնորդելու ժողովրդին, սակայն չկարողացան հասկանալ թասական այդ բացառիկ Եւսները եւ իրենց ընչաբարոյական, չտեսության, անհագության եւ կարճատեսության թասանով մնացին նույն անվանագրությունը։

Գրականության թասությունը վկայում է անխախտելի մի օրինաչափության մասին. ստեղծագործություններ կան, որոնց հնչեցրած տառերում անհագսացում է ոչ միայն գրական, այլեւ արժեքը հասարակությունը։ Դոմի Դոմիկյանի «Աղբասան»-ը դրանցից է, սակայն եթե հասարակությունն ընդհանրադեսն՝ անսոթառ հոգուերի տակ կան, կարող էր անուշադրության մասնել չնչին տղաբանակով լույս տեսած այս երկը, աղա անբացարժեղի են աններելի է հայ լրամամադասության ամոթխած լուրջությունը։ Խոսքն այն մասին չէ, որ մանուկը թիսի ան-

միջոցով կիսակլի՛ իր հեռ խավարի թագավորությունը սանելով հանդուզն ընթերցողին։ Իսկ երբ՝ բացված էջերը երկու ձեռքով ամուր թափելուց հետո, այնուամենայնիվ, համառուն եւ կարդալ, աղա հայտնվում է մի նոր խնդիր՝ անձանոթ տառատեսակը, որն ասես էջերով սիռնված միջառների հարաբարժ, խտվածադու զանգված լինի։ Մի քանի էջ կարդալուց հետո արհեստը հոգնում են։ Անգամ խոճորացույցը չի օգնում։

Այնուամենայնիվ, այս դժվարությունն էլ երբ մի կերպ, օրը 10-12 էջ կարդալով հաղթահարում եւ, աղա հայտնվում է հիմնականը, գրեթե անհաղթահարելի՜ն՝ ակամաստեղ դառնալ աղոթակիության մեծածավալ թասկերների եւ սուկուրից չհարաճալ։ Ամսիջադեմ հիշում եւ Դանթեի տղը «Դժոխի»-ից. «Ո՛վ մտնողներ, թողե՛ք ինչպե՛րը համայն»։

Ի դեպ, այդ ճեմարությունը, կարծում ենք, թուլացնում է վեղի քանակական հոգու թախտը՝ հարողելով նրան տեղ-տեղ ակնարկային, նույնիսկ ֆելիյետոնային բնույթ։ Մինչդեռ, գեղարվեստական արձակի ընդհանրացումն ավելի ուժգին է եւ ավելի երկարակյաց, քան լրագրողական՝ որոշակի տեղի եւ ժամանակի մեջ ամփոփված հասցեավորումը, որի կյանքը չափազանց կարճատե է։ Ճիշտ է, թարգմանության մեջ, ի սարբերություն բնագրի, անձանումները են ակնարկները կարծես խմբագրվել են, սակայն ոչ անձանաչելի դառնալու չափ։ Չայկական արդի իրականությանը փչ թե Եւս ծանոթ մեկն ամմիջադեմ զոկում է, թե ում մասին է խոսքը։

Ասացիմք, որ ընթերցողի հայցի արժեքով Եւսունակ տղաունակ տղաունակ թասկերները։ Չեղինակն էջ առ էջ, մեզ փաստներն իջեցնում է

Վեղի իր կառուցվածքով յուրատեսակ մի թասկերաբար է, որ հերթով ներկայացնում է աղբա-

Մեյանյա ԲԱԴԱԼՅԱՆ

Իրանահայ մտավորական, մասնագիտությամբ ճարտարագետ Վարդգես Չարգարյանին հանդիպեցի «Հայագիտակ» հրատարակչությունում:

«Հայագիտակ»-ը 25 տարի շարունակ հայ գրահրատարակչական մշակույթը հարստացնում է գրական բացառիկ երևույթներով՝ սկսած միջնադարյան արվեստից մինչև մերօրյա արվեստի մեծ գրողների երկերի հրատարակություններ, հանրագիտարանային բնույթի աշխատություններ, կարեւորագույն նշանակությամբ հայագիտական գրքեր. բավական է հիշատակել երկու անուն՝ «Սեւ գիր» և «Երկիր դարխավայր»: Գիտական, ֆնանկական, ակադեմիական հրատարակությունները աշխատասիրվում, կազմվում են լավագույն մասնագետների կողմից, եւ ավելորդ է ասել մասնագիտական այն բարձր լուծարման վարչական ու սկզբունքների մասին, որոնք ընկած են աշխատանքների հիմքում: Նշենք միայն ակնածանքի հասնող վերաբերմունքը ոչ միայն հեղինակի եւ

Մտածողության համաձայնակցի ընդգրկումով Սայաթ-Նովան հայ միջնադարյան եզակիներից էր: Նրա ստեղծագործության լեզվական առանձնահատկությունները՝ բազմալեզվյան հանգամանք, բարբառային բառերի հաճախակի կիրառումը, ժամանակի մեջ դրանց կրած իմաստային, հնչյունային փոփոխությունները, անհրաժեշտ բացատրական բառարանների բացակայությունը դասճառ են եղել նրա արվեստի ոչ լիարժեք մեկնաբանության, հաճախ՝ թյուրըմբռնման: Օտար լեզուների ոչ սույույ մեկնաբանությունները նույնիսկ կենսագրական որոշ դրվագների սխալ ենթադրությունների առիթ են դարձել: Բառարկեսի այս բարդությունը մինչ այսօր էլ լիովին հաղթահարված չէ: Սայաթ-Նովայի ստեղծագործության կատարյալ ուսումնասիրություն, ինչպես նույն էն մասնագետները, հնարավոր է իրականացնել ոչ միայն անմիջական հարեան ժողովրդի լեզվի՝ վրացերենի, այլեւ լատինական, թուրքերենի, ունանց կարծիքով նաեւ արաբերենի իմացությամբ:

Վարդգես Չարգարյանը սայաթնովագիտության աստիճանի անհավակնոս

գարյանի «Սայաթ - Նովա. Հայերեն խաղեր» աշխատասիրությունը: 68 խաղերից յուրաքանչյուրին կից տրված են լատինական եւ թուրքական ծագում ունեցող, նաեւ դժվար հասկանալի հայերեն բառերի եւ արտահայտությունների հիմնավոր բացատրություններ, գրի վերջում գեղեցիկ է առանձին ընդհանուր բառարան, հավելված բաժինը ներառում է անցյալի անվանի բանասերների, գրողների, արվեստագետների՝ Սայաթ-Նովայի գնահատության մի ֆանի մուտքներ (Հ. Թումանյան, Գ. Լեւոնյան, Մ. Հասարթյան, Մ. Արեւիկյան, Ն. Արթուրյան, Լեո, Ա. Ինճիկյան, Գ. Բաբինջյան, Մ. Սարյան, Ա. Խաչատրյան, Վ. Բյուրյան...):

Տղամուտից է երվանդ Քոչարի հեղինակած Սայաթ-Նովայի (ժամանակին Գյումրիում սեղանաված, հետագայում հանված) լեզուի անհայտ արձանագրման կիսանդրու վերաբերությունը գրի շարունակում:

Ինչպես ասվեց, լատինական մի դիմաց է առիթ հաղթանակել Վ. Չարգարյանի՝ սայաթնովյան բառ ու բանի ուսումնասիրության: Նա դասնում է, որ լատիններ առաջ հայաստանի երաժիշ-

մարմակ Վարդգես Չարգարյանը:

Սայաթ-Նովայի խաղերը հիմնականում մեկնաբանվել են լեզվական տարբեր լեզուներին՝ դրանց իմաստային, բարբառային փոփոխություններին, նաեւ լատիններին լիարժեք չհիշարժեցվելով: Չնայած կատարված լրջագուն ուսումնասիրություններին, որոնցում, շեշտը կենսագրական մանրամասների վրա է հիմնականում դրվել, բառաֆնական այնպիսի վերլուծություն, ինչպես Վարդգես Չարգարյանն է կատարել, մինչ այսօր չի եղել: Իհարկե կազմվել են բառարաններ, բայց բազմաթիվ վրիպումներ են թույլ տրվել: Եվ նույն անձեռնարկները անցել են մի հեղինակից մյուսին՝ ցավալիորեն աղքատից չնցելով: Միայն մեկնաբանությունների լատինագրում արդարացումն այն է եղել, թե դրանք սխալ հեղինակի մեկնաբանությունները չեն, վերջված են նախորդ որեւէ հրատարակությունից, եւ, փաստորեն, նույն սխալները մի հրատարակությունից մյուսն են թափառել: Վ. Չարգարյանի առավելությունն այն է, որ նա ամբողջ շեշտը դնում է ոչ թե կենսագրական սուր կամ անհայտ էջերի այլ՝ բառաֆնության վերլուծության վրա, որի արդյունքում Սայաթ-Նովայի՝ մինչ այսօր անհայտ, անստեղծ, չմեկնաբանված կամ սխալ մեկնաբանված բառերի, բառ - արտահայտությունների նրա կատարած բազմաթիվ ճշգրտումներ - բացատրությունները, լինելով լատինագրված, նորովի ընթերցում են դառնում:

- Ավելի համոզիչ լինելու համար կարելի է նշել մի ֆանի տարածված օրինակներ:

- Այսպես՝ Սայաթ-Նովան ասում է՝ «Բանդիվան փարվան իմ էլի. նրանք է, շիրազ է անուն»: Նախորդ մեկնաբանները շիրազը որդես ֆաղաֆ են ներկայացնում եւ մեծաառավ էլ գրում են, բայց ի՞նչ է նշանակում՝ ֆաղաֆ անել (մեկ ուրիշ մեկնաբանությամբ՝ շիրազ՝ ձեռագործի տեսակ՝ Պարսկաստանի Շիրազ ֆաղաֆի անունով՝ Մ.Բ.): Երկար դիմացումներից հետո Վ. Չարգարյանը, որ ֆազ շիրազեան է արդի եւ հին դարերին եւ թուրքերենին, զսավ, որ շիրազ նշանակում է կաթնաճուռ, փխրել, միջին փոխել, այսինքն՝ բանաստեղծը գովել է անուն աղջկա, իսկ նա մտափոխվել է: Շաք տարածված է Շահրադել բառի ոչ ճիշտ մեկնաբանությունը: Գ. Ախվերդյանի բացատրությամբ դա տրամաբան է, հետագայում այս մեկնաբանությունը կրկնել են ուրիշ ուսումնասիրողներ՝ Գ. Լեւոնյանը, Մ. Հասարթյանը, Գ. Ասատուրը, Հ. Բախչինյանը, Ա. Քոչարյանը. վերջինս զբաղվել է Սայաթ-Նովայի լեզվով, կազմել է բառարան: Հաս նրանց, սա Դելի ֆաղաֆն է, որտեղ է ձայնավորը սղվել է: Եվ հետաքրքրական է դրանից բխող այն ենթադրությունը, թե՛ Սայաթ-Նովան Հերակլի արտավանդներին մասնակցել է եղել է Հնդկաստանում: Փաստորեն կենսագրությունն էլ է փոխում բառը: Իրականում Շահրադելը Աստախանի հին անունն է՝ Վոլգա գետի ափի Հաշարխան ֆաղաֆը, որը հազարավոր թագավորության մայրաքաղաք էր: Այն ժամանակ այդ գետը Ափել էր կոչվում, հետագայում անվանափոխվել է: Սայաթ-Նովան օգտագործում է «Շահրադելի բազարում» արտահայտությունը, որը ժողովրդի հիշողության մեջ որդես Հաշարխանի բազար է մնացել, որտեղ գուսանական եռաստիճան՝ երեք լեզուներով մրցույթներ էին անցկացվում. նրանք, ովքեր երեք լեզվով էին երգում, վարդեսներ էին, երկու լեզվով երգողները վարդես չեն համարվել:

Վարդգես Չարգարյան- Բացի դրանից, այդ ֆաղաֆը Մեսաֆի ճանադարի վրա էր գտնվում, Պարսկաստանի ամենահարուստ ֆաղաֆներից մեկն էր, ամենալավ ամրագրվածը Հաշարխանում էին ճարվում: Այսինքն՝ առավել դիմելով աղջկան, ասում է՝ չճարվող, լավ ամրագրված է:

Սայաթ-Նովան՝ նորովի ընթերցմամբ

Չրոյց «Հայագիտակ» հրատարակչության հիմնադիր սնտեմ Ալբերտ Խոյանի եւ սայաթնովագետ Վարդգես Չարգարյանի հետ

ներկայացվող նյութի, այլեւ ողորդագրական արվեստի հանդեպ՝ սկսած տարածական՝ տեքստի համահունչ ընթացությամբ, թղթի որակի, գրի ձեւավորման, կազմի բացառիկ գեղագիտությամբ: «Հայագիտակը» հայտնի է իր հուշանվերային ֆաներ կազմ եւ կառուցված եզակի, շեշտը հրատարակություններով, երբեմն՝ գրողների ոսկե եւ արծաթե հարթաֆնակներով՝ Ասվածաճուռն, Գր. Նարեկացի, «Ամենայն հայոց կաթողիկոսներ», Հ. Թումանյան, Շ. Ռուսթավելի, Ե. Չարենց, Վ. Տերյան, Ա. Պուսկին, «Գլխավորոնց ռուս ֆարտրություն»՝ Ս. Եսենին, Բ. Օկոլցովա, «Армения, Армения: Русские поэты об Армении»: Այս մասին ավելի հանգամանակի կանդիդատնամ արձանագրում հրատարակումով: Այսօրվա գրույցի առիթը «Հայագիտակի» տղագրած Վարդգես Չարգարյանի «Սայաթ-Նովա. Հայերեն խաղեր» աշխատության բարեփոխված, լրացված, նոր տարբերակն է, որի աշխատանքները հրատարակության փուլում են. գիրքը լույս կտեսնի շուտով:

Ա. Խոյանը եւ Վ. Չարգարյանը «Հայագիտակ» հրատարակչությունում

անձնավորություն է՝ հայ ժողովրդական-աշխատանքային երգարվեստի հանդեպ սակայն խորագույն սիրով, եւ դաստիարակական դիմաց է առիթ դարձել Սայաթ-Նովայի բառարկեսով նրա լրջագույն ուսումնասիրության: Իմն ասում է, որ ընդամենը ազատ ժամանակներին է զբաղվել այս գործով, արդյունքում՝ բազմաթիվ օտար բառերի իմաստային ճշգրտումների նրա կատարած աշխատանքը ոչ միայն նպաստել, օգնել է օգնելու է հետագա ուսումնասիրողներին, այլեւ էական փոփոխություններ է առաջացրել Սայաթ-Նովայի լատինագրությանը: Սայաթ-Նովայի լատինագրությանը մինչ այդ եղած մեր լատինագրություններում է մեկնաբանություններում: Տեղական աշխատանքի առաջին վավերացումը «Բառ ու բան Սայաթ-Նովայի» գիրքն էր՝ տղագրված Թեհրանի «Նայիրի» հրատարակչության կողմից, 2009-ին: Սայաթ-Նովայի 27 նոտագրված բանաստեղծությունների բարբառային տարբերակ, օտար բառերի, դարձվածների ու արտահայտությունների բացատրական այդ ձեռնարկ - ուղեցույցը մասնագետները համարեցին հիշյալ խաղերի նորովի մեկնաբանություն:

Այս գրի երեսանյան շարունակումը առիթ դարձավ նոր, առավել ընդլայնված ուսումնասիրության՝ Ալբերտ Խոյանի առաջարկով եւ այն հրատարակելու դաստիարակությունը: 2013- ին նրա դեկավարած «Հայագիտակ» հրատարակչությունը լույս ընծայեց Վարդգես Չար-

ների մի խմբի հետ Կասպից ծովի ամառանոցային մի վայրում Սայաթ-Նովայի երգերի կատարման ժամանակ զգացել է որոշ բառերի՝ ինչպես օրինակ՝ *իլթիմազ (աղաչանք, թախանձանք)*, անհասկացողություններ գեղեցիկ կողմից: Երբ հարցրել է դրանց իմաստը, ներկայներից ոչ ոք, նույնիսկ համալսարանական կրթությամբ, հին եւ նոր դարերին հրաշալի շիրազեան անձնավորությունը չի իմացել: Ասել է՝ «Տղաներ, եթե բոլոր բառերի իմաստը իմանաք, ավելի խորը հույզերով կերգեք: Այս դիմացումը սիմպոնիա խորհելու, որ թերեւս լատինագրում ընկալելի չեն Սայաթ-Նովայի խոսքի նրբերանգները»: Եվ որտեղ է զբաղվել Սայաթ-Նովայի գործերի ուսումնասիրությամբ՝ հավաքելով սկզբնականություններ, նույնպես արդյունքներ, տարբեր բառարաններ, դրանցից առանձնացնում է դարձվածներ՝ 15 հատույն, սկզբնաձևով 24 000 էջանոց բառարանը:

- Որն Խոյան, որդես հրատարակչի, առաջին հարցը ուղղեմ ձեզ: Ի՞նչը հատկապես արժեքներից Վարդգես Չարգարյանի նախորդ ուսումնասիրության մեջ՝ առաջարկելով տարունակել եւ ընդլայնել սկսած գործը:

Ալբերտ Խոյան - Սայաթ-Նովայի ստեղծագործության բառաֆնությամբ հարկավոր եր զբաղվել լրջորեն, բազմակողմանիորեն, եւ այդ դասավոր աշխատանքին լծվեց լատինագրային, թեհա-

